

БІЛА КНИГА 2007

**СЛУЖБА БЕЗПЕКИ ТА
РОЗВІДУВАЛЬНІ ОРГАНИ УКРАЇНИ**

СБУ

СЗРУ

ГУР МОУ

УР АДПСУ

КИЇВ · 2007

БІЛА КНИГА 2007

**СЛУЖБА БЕЗПЕКИ ТА
РОЗВІДУВАЛЬНІ ОРГАНИ УКРАЇНИ**

КИЇВ ▪ 2007

„Біла книга 2007: Служба безпеки та розвідувальні органи України” підготовлена авторським колективом за участю експертів та науковців Національного інституту проблем міжнародної безпеки та Інституту проблем національної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, Апарату Ради національної безпеки і оборони України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України та Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України. У ній використані матеріали Комплексного огляду сектору безпеки України та інші інформаційні матеріали з відповідних питань, зокрема, висновки Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони, зроблені ним за підсумками вивчення у 2006 – 2007 роках стану діяльності Служби безпеки України та розвідувальних органів України.

Схвалена Робочою групою Україна-НАТО з питань демократичного цивільного контролю над сектором розвідки та Громадською радою при Службі безпеки України.

За загальною редакцією В.П.Горбуліна, директора Інституту проблем національної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, Академіка НАН України, доктора технічних наук.

„Біла книга 2007: Служба безпеки та розвідувальні органи України” – це аналітична оцінка стану зазначених державних органів спеціального призначення з метою подальшого приведення їх функцій, організаційних структур та механізмів управління ними у відповідність до вимог ефективної протидії загрозам національній безпеці України, а також до сучасних європейських та євроатлантичних стандартів.

Для інформування експертів, науковців, широкої громадськості про стан та діяльність спеціальних служб України.

ЗМІСТ:

	<u>Вступне слово Президента України В.А. Ющенка</u>	7
	<u>Передмова В.П. Горбуліна</u>	11
1.	<u>Створення Служби безпеки та розвідувальних органів незалежної України</u>	17
1.1.	<u>Служба безпеки України</u>	17
1.2.	<u>Служба зовнішньої розвідки України</u>	21
1.3.	<u>Головне управління розвідки Міністерства оборони України</u>	24
1.4.	<u>Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України</u>	26
2.	<u>Правове регулювання діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	31
3.	<u>Системи Служби безпеки та розвідувальних органів України, організація їх діяльності</u>	33
3.1.	<u>Система Служби безпеки України та організація її діяльності</u>	33
3.2.	<u>Системи розвідувальних органів України та організація їх діяльності</u>	36
4.	<u>Кадри Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	39
4.1.	<u>Склад кадрів Служби безпеки та розвідувальних органів України</u> ...	39
4.2.	<u>Комплектування кадрами Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	40
4.3.	<u>Військовослужбовці Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	41
4.4.	<u>Кадровий склад Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	42
4.5.	<u>Працівники Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	43

4.6.	<u>Особи, які допомагають і сприяють діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	43
4.7.	<u>Кадровий резерв і запас Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	44
5.	<u>Діяльність Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	45
5.1.	<u>Статус, завдання і обов'язки Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	45
5.2.	<u>Принципи діяльності</u>	50
5.3.	<u>Методи і засоби виконання завдань</u>	53
5.4.	<u>Відповідальність Служби безпеки, розвідувальних органів України та їх співробітників за правопорушення у сферах своєї діяльності</u>	55
6.	<u>Міжнародне співробітництво Служби безпеки та розвідувальних органів України у сферах своєї компетенції</u>	56
6.1.	<u>Розвиток взаємодії Служби безпеки та розвідувальних органів України зі спеціальними службами іноземних держав</u>	57
6.1.1.	<u>Служба безпеки України</u>	57
6.1.2.	<u>Служба зовнішньої розвідки України</u>	58
6.1.3.	<u>Головне управління розвідки Міністерства оборони України</u>	59
6.1.4.	<u>Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України</u>	69
6.2.	<u>Координація антитерористичної діяльності</u>	60
6.3.	<u>Міжнародна взаємодія щодо боротьби з організованою злочинністю, нелегальною міграцією, наркобізнесом, торгівлею людьми</u>	61

7.	<u>Забезпечення діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	63
7.1.	<u>Кадрове забезпечення та робота з персоналом</u>	63
7.2.	<u>Соціальний і правовий захист співробітників Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	65
7.3.	<u>Фінансування, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення Служби безпеки та розвідувальних органів України..</u>	66
8.	<u>Служба безпеки, розвідувальні органи України і суспільство</u>	68
8.1.	<u>Актуальні питання закритості та відкритості у діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	69
8.2.	<u>Контроль за діяльністю спеціальних служб</u>	71
8.3.	<u>Система демократичного цивільного контролю за діяльністю Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	74
9.	<u>Напрями реформування і вдосконалення діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	78
9.1.	<u>Реформування сектору безпеки України</u>	78
9.2.	<u>Завдання та шляхи розвитку і трансформацій Служби безпеки та розвідувальних органів України</u>	79
	<u>Додаток</u>	82

Президент України здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави.

Стаття 106 Конституції України

Вступне слово

Президента України В.А. Ющенка

У сучасному світі спостерігається небачена досі динаміка міжнародних процесів та змін воєнно-політичної обстановки. Глобалізація та прогрес засобів комунікацій призвели до утворення тісних зв'язків між подіями на різних континентах. Поступово розмивається межа між внутрішніми і зовнішніми чинниками розвитку.

Глобалізація відкриває перед людством величезні можливості в розширенні обміну товарами, послугами, інформацією, технологіями та капіталом, взаємодії в гуманітарній сфері, духовному збагаченні особистості. Водночас для значної частини людства глобалізація криє в собі й істотні загрози, зокрема поглиблюючи міжнародну диференціацію в соціально-економічному розвитку.

Все це – об'єктивні, жорсткі й далеко не завжди прогнозовані реалії сучасного світу, які слід максимально враховувати. Світ, як і раніше, визнає та поважає лише тих, хто спроможний до самоутвердження, здатний захищати власну свободу та цінності.

Нові види загроз і викликів зумовили необхідність утвердження принципово нової моделі світового розвитку, глобальної безпеки. Україна

враховує ці процеси, бере найактивнішу участь у формуванні механізмів нової міжнародної антитерористичної політики.

Дедалі активнішими міжнародними гравцями стають транснаціональні корпорації. Формується глобальне громадянське суспільство. Водночас міжнародні терористичні і злочинні угруповання, наркокартелі прагнуть поширити свій вплив на всю планету. Дії окремих державних структур, комерційних, неурядових організацій, осіб перешкоджають реалізації національних інтересів.

За таких умов проведення ефективної внутрішньої та зовнішньої державної політики потребує оперативного, якісного і повного інформування, глибокого та вдумливого аналізу і прогнозу. Також держава повинна мати надійний інструментарій для здійснення впливу на політичні й економічні процеси як в країні, так і за кордоном з метою реалізації національних інтересів.

Саме таким інструментарієм і володіють спеціальні служби, що утворюються для проведення розвідувальної і контррозвідувальної діяльності. У демократичній державі вони, *з одного боку*, повинні бути ефективними, щоб забезпечити захист демократичних цінностей суспільства та сприяти його поступальному розвитку, *з іншого* – бути політично нейтральними, діяти в межах визначених законом повноважень, відповідно до конституційно-правових норм та демократичних принципів.

Спеціальні служби будь-якої держави завжди оповиті завісою таємності. Їх структура, фінансування та операції не обговорюються так широко в суспільстві, парламенті та ЗМІ, як діяльність інших державних органів. Саме тому одна з головних проблем діяльності спецслужб в демократичній країні полягає у дотриманні балансу між вимогами таємності з метою забезпечення ефективності роботи та відкритістю для суспільства.

Баланс між відкритістю і таємністю в діяльності спецслужб не може бути забезпечено раз і назавжди. Це – процес, що залежить від розвитку міжнародної і внутрішньої ситуації в країні.

Останнім часом питання запровадження демократичного контролю над сектором безпеки в Україні стає дедалі більш обговорюваним і актуальним. Яскравим підтвердженням тому – функціонування *Робочої групи Україна – НАТО з питань демократичного цивільного контролю над сектором розвідки України*, що діє під егідою Спільної робочої групи Україна – НАТО високого рівня з воєнної реформи.

Необхідність трансформації цього сектору з огляду на кардинальні зміни у середовищі безпеки, що відбулись у світі й Україні, для досягнення відповідності європейським і євроатлантичним стандартам у цій сфері, а також новим викликам і загрозам національній безпеці держави – очевидна. З цією метою в Україні було здійснено **Комплексний огляд сектору безпеки**¹.

Відповідні результати проведеної в рамках Огляду роботи знайшли відображення у **Стратегії національної безпеки України**, затвердженої Указом Президента України 12 лютого 2007 року. *Головна мета Стратегії* – забезпечити такий рівень національної безпеки, який гарантував би поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави у сучасному світі.

¹ Від авторів – інформаційні матеріали за результатами цього огляду розміщені на відомчих веб-сайтах:

Служби безпеки України – <http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/index>;

Служби зовнішньої розвідки України – <http://www.szru.gov.ua/cms/ua/index/functions/2.html>;

Головного управління розвідки Міністерства оборони України –

http://gur.mil.gov.ua/category/Dokumenty/Kompleksnyy_oglad_sektoru_bezpeky/;

Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України –

<http://www.pvu.gov.ua/prrozv.htm>

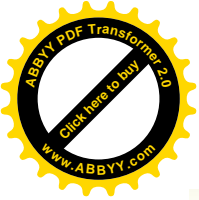
Ці матеріали використані також у науково-популярному виданні з нагоди 15-річчя Служби безпеки України: Служба безпеки України: становлення, досвід, пріоритети діяльності. – К., 2007. – 192 с.

Детальний аналіз реальної ситуації, своєчасне визначення ризиків і загроз є підґрунтям для створення ефективної системи управління державою. Це особливо важливо для України в умовах значного скорочення Збройних Сил, недостатнього їх фінансування та виходу на передній план асиметричних загроз, коли завдяки тісній взаємодії Служби безпеки України, розвідувальних та інших державних органів можна нейтралізувати загрози для суспільства й громадян ще на етапі зародження небезпек.

Надзвичайно важливими чинниками, що визначають ефективність спецслужб, є наявність якісно підготовленого кадрового складу, безперервність роботи та впровадження новітніх технологій в їхню діяльність. Міжнародний досвід свідчить: якщо держава не приділяє достатньої уваги розвитку системи своїх спецслужб протягом тривалого часу, то відновлення їх ефективної роботи вимагатиме значних ресурсних і часових затрат.

Ця Біла книга є не тільки свідченням певної прозорості сучасної діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України, а й сподіванням на підтримку з боку громадськості зусиль керівництва держави з реформування цих органів відповідно до стандартів демократичної держави, а також з метою підвищення ефективності їх функціонування.

A handwritten signature or mark, possibly a stylized 'B' or similar character, located at the bottom of the page.

В.П.Горбулін, директор Інституту проблем національної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, Академік НАН України, доктор технічних наук

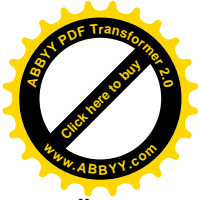
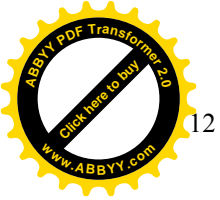
Передмова

У сучасному світі важко переоцінити значення діяльності органів сектору безпеки і, зокрема служб внутрішньої безпеки і розвідки, у житті демократичної держави. Про це свідчить уся новітня історія країн європейської та євроатлантичної спільноти.

Ці державні органи – дієвий інструмент політики національної безпеки у широкому сенсі цього слова, без якого неможливо уявити надійну захищеність національних інтересів. Від дотримання ними демократичних принципів, їхньої ефективності в багатьом залежать перспективи демократії, а нерідко, і виживання держави як такої.

Водночас, історія, особливо ХХ століття, дає нам численні приклади, коли спеціальні служби перетворювалися на небезпечного носія авторитарних тенденцій, що за певних умов ставало джерелом загроз легітимній державній владі та демократичному суспільству. Особливо справедливе це твердження для молодих неконсолідованих демократій, що постали після колапсу тоталітарних режимів.

Завдання створення належного балансу між зростаючими у ХХІ столітті потребами суспільства у безпеці та громадськими свободами і правами людини сьогодні надзвичайно актуальне.

В Україні своєчасно, з перших кроків її розбудови як суверенної, демократичної, правової держави, був встановлений парламентський і президентський контроль над національними органами безпеки, законодавчо врегульована їхня компетенція і діяльність, що сприяло їх твердому становленню на шлях відданого, патріотичного служіння Українському народові. Спеціальні служби набули дієву чільність стабілізуючого, стрижневого важеля, що часто чинить ключовий вплив на процес суверенного державотворення, життєдіяльність суспільства та його безпеку.

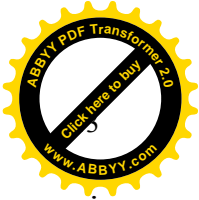
З іншого боку, в умовах політичного протиборства, що інколи набуває в Україні гострого антагоністичного характеру, спеціальні служби стають заручниками цього процесу. Політичні опоненти намагаються як підпорядкувати ці державні органи своєму впливу, так і деморалізувати їх, піддаючи дошкульній критиці з метою зробити спеціальні служби функціонально недієздатними.

Озираючись в минуле, можна побачити, що становлення сучасних українських спеціальних служб пройшло три основні етапи:

- 1. Створення: 1991 - 1994 роки.**
- 2. Екстенсивний розвиток: 1995 - 2001 роки.**
- 3. Демократичне реформування - 2002 - поточний час.**

На першому етапі, після проголошення незалежності, за умов швидкого поглиблення системної кризи, тодішнє керівництво держави прийняло складне і надзвичайно відповідальне рішення: розбудовувати національний сектор оборони і розвідки на основі відповідних структур, які незалежній Україні дісталися у спадок від колишнього СРСР. У цьому процесі активну участь брали народні депутати, політичні і громадські діячі, у тому числі – правозахисники, активні борці із колишнім авторитарним радянським режимом.

Час і суспільство зроблять необхідні оцінки, але такий крок дозволив тоді у стислі терміни визначити засади державної політики національної безпеки, сформувати основні інститути цього сектору: вертикаль президентської влади у

цій сфері, зокрема, Раду національної безпеки і оборони України, дієздатні Службу безпеки, національну воєнну і прикордонну розвідки, отримати певний кредит суспільної довіри. У великій мірі саме завдяки цьому вдалося подолати небезпечні для молодого державності проблеми суспільного розвитку початку 1990-х років, закласти основи для демократичного шляху розвитку України.

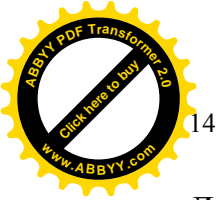
У період 1996-2004 років в цілому було завершено створення основи законодавчої бази для діяльності сектору безпеки, яка регулювалася такими засадничими актами законодавства, як Конституція України у редакції 1996 року, Концепція (основи державної політики) національної безпеки від 1997 року, закони “Про Раду національної безпеки і оборони” від 1998 року, “Про основи національної безпеки України” від 2003 року, “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави” від 2003 року тощо.

Разом із тим, відомі широкому громадському загалу особливості української політичної культури, не дозволили у цей період розпочати й провести вкрай необхідні комплексні і системні демократичні реформи органів сектору безпеки. Помаранчева революція 2004 року сприяли початку глибокого реформування спеціальних служб України, яке триває і донині.

У 2004 році Указом Президента України національну розвідку виведено із складу Служби безпеки і створено Службу зовнішньої розвідки України як самостійний державний орган. 1 грудня 2005 року прийнято відповідний Закон України.

3 грудня 2005 року на виконання рішення Президента України здійснюється комплексний огляд сектору безпеки, в межах якого опрацьовано низку конкретних завдань щодо його реформування.

Зокрема, у лютому 2006 року ухвалено Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку і захисту інформації України», яким на основі підрозділів спеціального, у тому числі урядового зв'язку СБУ, створено

Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України – орган виконавчої влади із функціями забезпечення захисту державних інформаційних ресурсів та функціонування систем спеціального зв'язку.

Протягом 2007 року, вперше за роки незалежності, на засіданнях Ради національної безпеки і оборони України розглянуті кілька ключових питань щодо удосконалення організації діяльності розвідувальних органів та ухвалені відповідні рішення.

На виконання розпорядження Президента України в 2007 році підготовлено проект Концепції реформування СБУ. Вживаються і інші заходи щодо удосконалення та розвитку спеціальних служб України.

«Біла книга 2007: Служба безпеки та розвідувальні органи України» – черговий крок у процесі реформування цих органів, принципова віха на шляху становлення співтовариства спеціальних служб України як невід'ємного інституту сучасної демократичної європейської держави.

Її оприлюднення засвідчує прагнення політичного керівництва держави та вітчизняних спеціальних служб вести змістовний діалог з громадськістю. Вона дає для українських та іноземних громадян адекватне уявлення про побудову й діяльність органів сектору безпеки України.

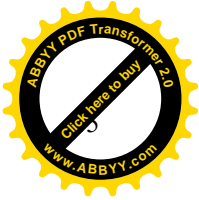
Ця “Біла книга” підготовлена авторським колективом науковців та експертів:

Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України;

Інституту проблем національної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України;

Апарату Ради національної безпеки і оборони України;

Служби безпеки України;

розвідувальних органів – Служби зовнішньої розвідки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України та Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України.

Основна мета цього видання полягає в:

наданні як експертному співтовариству, так і широкому загалу в Україні і за її межами аналітичної оцінки нинішнього стану державних органів спеціального призначення;

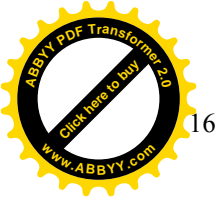
оприлюднення системи пропозиції щодо удосконалення їх функцій, організаційних структур та механізмів управління ними з метою підвищення їхньої ефективності як інструменту політики забезпечення національної безпеки України із врахуванням вимог європейської і євроатлантичної інтеграції.

«Біла книга 2007: Служба безпеки та розвідувальні органи України» акцентує увагу читача на таких основних аспектах.

По-перше, Служба безпеки та розвідувальні органи розглядаються в єдиному сегменті, що цілком відповідає сучасному розумінню сутності діяльності служб внутрішньої безпеки як структур розвідувального співтовариства.

По-друге, правове регулювання діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України регулюється виключно актами національного законодавства, як це рекомендує Парламентська Асамблея Ради Європи у відповідному документі (Рек. ПАРЄ 1402/1999).

По-третє, наведені в *дев'ятому розділі* пропозиції щодо напрямів реформування і удосконалення діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України перебувають як в загальному руслі реформування її сектору безпеки, так і відповідних Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи (Рек. ПАРЄ 1713/2005) та інших поважних міжнародних організацій.

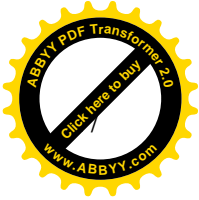

«Біла книга 2007», яку Ви тримаєте в руках, це перше відкрите видання, що повинно розпочати серію періодичних публікації із актуальних проблем діяльності українських спеціальних служб, їхнього подальшого реформування в інтересах укріплення демократичних перетворень у нашому суспільстві.

Впевнений у можливості виконання цього завдання, про що свідчить тверда воля Президента України Віктора Ющенка. На користь цього і те, що переважну кількість співробітників важливих інститутів сектору безпеки, у тому числі - служб внутрішньої безпеки і розвідки складають люди, які формувалися як громадяни і професіонали в умовах незалежності.

За ними майбутнє, тому що ефективність діяльності кожного інституту сектору розвідки, спеціальної служби тощо, визначальним чином залежить від людського потенціалу, його кваліфікації, патріотизму, відданості справі, рівня соціального та правового захисту. Саме тому цим питанням присвячено два розділи “Білої книги”.

Біографічна довідка: **ГОРБУЛІН Володимир Павлович**, доктор технічних наук (1994), професор (1995), академік Національної Академії наук України (1997), лауреат Державної премії України і галузі науки і техніки (2002). Працював на посадах Секретаря Ради національної безпеки і оборони України (1994-1999), помічником і радником Президента України з питань національної безпеки (1999-2007). Нині – директор Інституту проблем національної безпеки при РНБОУ.

1. СТВОРЕННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

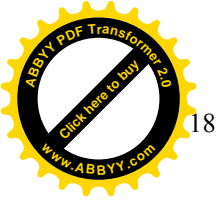
1.1. Служба безпеки України

Після проголошення 24 серпня 1991 року незалежності України одразу постало питання про ліквідацію в республіці радянської системи органів державної безпеки і створення нових державних інституцій, покликаних захистити її суверенітет та вирішувати інші завдання у сфері забезпечення національної безпеки.

Одним із перших кроків на цьому шляху стало створення комісії з розроблення Концепції органів державної безпеки України. Враховуючи її напрацювання, а також роботу Комісії Верховної Ради по реорганізації органів державної безпеки, 20 вересня 1991 року парламент ухвалив постанову "Про створення Служби національної безпеки України" (СНБ України). Цією ж постановою ліквідовано Комітет державної безпеки УРСР.

На початковому етапі побудови цього органу було призначено керівництво Служби та її основних структурних підрозділів. Протягом вересня 1991 року – лютого 1992 року розроблено і затверджено штати підрозділів центрального апарату Служби, СНБ Кримської АРСР, регіональних органів, органів військової контррозвідки та Інституту підготовки кадрів СНБ України. Далі розпочалося комплектування їх особового складу, який прийняв присягу на вірність Українському народу.

Діяльність особового складу СНБ України спрямовувалась на вирішення найважливіших питань державної безпеки й інформаційно-аналітичного забезпечення керівництва країни.

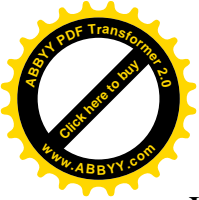

Водночас швидкими темпами розв'язувалися організаційно-штатні завдання, створювалася нормативно-правова база для розгортання повноцінної оперативно-службової діяльності. Поряд з правовим забезпеченням складався й такий важливий напрям діяльності, як робота з особовим складом, комплектування спецслужби. Головним вектором кадрової політики з перших днів стало прагнення до створення сплаву оперативного досвіду й енергії молодості в колективі однодумців, споріднених духом і патріотичними почуттями, об'єднаних спільною метою служити Українському народові, захищати інтереси особи, суспільства, держави від протиправних посягань, виявлення і припинення яких віднесено законом до компетенції Служби безпеки. У національну спецслужбу прийшли люди зі щирим бажанням чесно і самовіддано працювати на благо суверенної України.

У період з листопада 1991-го по лютий 1992 року, завдяки спільній із профільним комітетом парламенту копіткій роботі, у складі Служби були створені Головне управління розвідки, Головне управління контррозвідки, Управління „К” (боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю), низка інших основних та допоміжних підрозділів (інформаційно-аналітичний, слідчий, оперативно-технічний, урядового зв'язку, військово-медичний, мобілізаційний, оперативного документування, міжнародних зв'язків, роботи з особовим складом, громадських зв'язків, інспекторських тощо), Інститут підготовки кадрів СНБ України, а також управління СНБ України в областях і Служба національної безпеки Кримської АРСР (нині – Головне управління СБУ в АР Крим).

У грудні 1991 року відповідно до Указу Президента України розпочалося створення системи органів і підрозділів військової контррозвідки СНБ-СБ України. Таким чином розв'язувалася проблема забезпечення державної безпеки у Збройних Силах, Національній гвардії, Прикордонних військах та інших військових формуваннях України.

25 березня 1992 року Верховна Рада прийняла Закон "Про Службу безпеки

України", і подальша розбудова Служби відбувалась на достатньо чіткому правовому підґрунті.

Керівники Служби безпеки України

МАРЧУК Євген Кирилович

Народився 28 січня 1941 року в с. Долинівка Гайворонського району Кіровоградської області.

Голова Служби безпеки України з листопада 1991 по липень 1994 року.

Генерал армії України. Кандидат юридичних наук.

МАЛКОВ Валерій Васильович

Народився 30 березня 1942 року в м. Маріуполь Донецької області.

Голова Служби безпеки України з липня 1994 по липень 1995 року.

Генерал-полковник.

РАДЧЕНКО Володимир Іванович

Народився 23 жовтня 1948 року у м. Київ.

Голова Служби безпеки України з липня 1995 по квітень 1998 року та з лютого 2001 року по вересень 2003 року.

Генерал армії України.

ДЕРКАЧ Леонід Васильович

Народився 19 липня 1939 року в м. Дніпропетровськ.

Голова Служби безпеки України з квітня 1998 року по лютий 2001 року.

Генерал армії України.

СМЕШКО Ігор Петрович

Народився 17 серпня 1955 року в м. Христинівка Черкаської області.

Голова Служби безпеки України з вересня 2003 року по лютий 2005 року.

Генерал-полковник. Доктор технічних наук.

ТУРЧИНОВ Олександр Валентинович

Народився 31 березня 1964 року в м. Дніпропетровськ.

Голова Служби безпеки України з лютого 2005 року по вересень 2005 року.

Доктор економічних наук.

ДРІЖЧАНІЙ Ігор Васильович

Народився 19 жовтня 1961 року в м. Київ.

Голова Служби безпеки України з вересня 2005 року по грудень 2006 року.

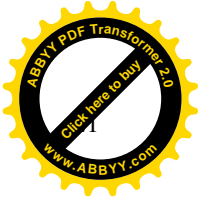
Генерал армії України.

НАЛИВАЙЧЕНКО Валентин Олександрович

Народився 8 червня 1966 року в м. Запоріжжя.

З 29 травня 2006 року – Перший заступник Голови Служби безпеки України – керівник Антитерористичного центру при Службі безпеки України, з 22 грудня 2006 року – тимчасово виконує обов'язки Голови Служби безпеки України.

1.2. Служба зовнішньої розвідки України

Історія створення зовнішньої розвідки України розпочинається з утворення розвідувального підрозділу Служби національної безпеки України – Головного управління розвідки. Його організаційно-штатну структуру було затверджено наказом Голови СНБ України 28 грудня 1991 року, а з березня 1992 року почалася історія Головного управління розвідки Служби безпеки України (ГУР СБ України).

Перед керівництвом Служби та її розвідувального підрозділу постало завдання в короткі терміни започаткувати пріоритетні напрями роботи сучасної розвідслужби суверенної держави, визначити стратегію розвитку, основні засади, форми й методи діяльності за нових умов і налагодити постійне інформування вищого керівництва держави з актуальних питань національної безпеки.

У цілому процес утворення зовнішньої розвідки відбувався у контексті створення і становлення Служби безпеки України.

Наприкінці 2000 року ГУР СБ України відповідно до Указу Президента України набув статусу національного розвідувального органу, що давало можливість координації усієї розвідувальної діяльності.

У лютому 2004 року Указом Президента України на базі Головного управління розвідки та Головного управління „Р” (технічна розвідка) Служби безпеки України було створено Департамент розвідки СБ України.

Нинішній період діяльності української зовнішньої розвідки починається з 14 жовтня 2004 року – дня підписання Указу Президента України „Про Службу зовнішньої розвідки України” (СЗР України). З цього часу СЗР України

функціонує як самостійний державний орган, створений на базі розвідувальних підрозділів СБ України.

1 грудня 2005 року Верховна Рада України прийняла спеціальний закон „Про Службу зовнішньої розвідки України”.

Керівники зовнішньої розвідки України

КОВТУН Георгій Кирилович

Народився 28 вересня 1930 року в с. Виноградівка Михайлівського району Амурської області.

З грудня 1991 по грудень 1992 року – заступник Голови Служби – начальник Головного управління розвідки Служби національної безпеки України (після березня 1992 року – Служба безпеки України).

Генерал-майор у відставці.

ШАРКОВ Олександр Костянтинович

Народився 21 жовтня 1945 року в м. Київ.

З січня 1993 по липень 1995 року – в.о. начальника, начальник Головного управління розвідки Служби безпеки України.

Генерал-майор у відставці.

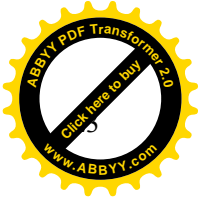

АБРАМОВ В'ячеслав Володимирович

Народився 15 квітня 1948 року в м. Дніпропетровськ.

З липня 1995 по грудень 1998 року – начальник Головного управління розвідки Служби безпеки України.

Генерал-майор запасу.

РОЖЕН Леонід Миколайович

Народився 2 лютого 1952 року в с. Синиха Куп'янського району Харківської області.

З лютого 1999 по листопад 2000 року – начальник Головного управління розвідки Служби безпеки України.

Генерал-лейтенант запасу.

ЧЕРЕВАНЬ Олександр Вікторович

Народився 25 січня 1952 року в м. Рубіжне Луганської області.

З грудня 2000 по липень 2003 року – начальник Головного управління розвідки Служби безпеки України.

Генерал-лейтенант запасу.

СИНЯНСЬКИЙ Олег Григорович

Народився 11 липня 1970 року в м. Харків.

З листопада 2003 по березень 2004 року – начальник Головного управління розвідки Служби безпеки України.

З березня по жовтень 2004 року – начальник Департаменту розвідки Служби безпеки України; з жовтня 2004 по березень 2005 року – Голова Служби зовнішньої розвідки України.

Генерал-майор.

МАЛОМУЖ Микола Григорович

Народився 23 вересня 1955 року в с. Скаліватка

Звенигородського району Черкаської області.

З квітня 2005 року – Голова Служби зовнішньої розвідки України.

Генерал-полковник.

1.3. Головне управління розвідки Міністерства оборони України

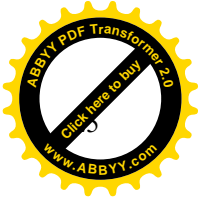
Офіційно історія воєнної розвідки незалежної України починається з 7 вересня 1992 року – з підписання Президентом України Указу про створення Управління воєнної стратегічної розвідки Міністерства оборони (МО) України.

У Радянському Союзі всю структуру стратегічної воєнної розвідки, у тому числі підготовки кадрів, за винятком окремих незначних елементів, було зосереджено переважно на території Росії. Тому нова структура воєнної розвідки України створювалась на основі дислокованих на території України з'єднань, частин та підрозділів розвідки Київського, Одеського, Прикарпатського військових округів, 8-ї окремої армії Протиповітряної оборони військ ППО держави, 17-ї Повітряної армії фронтового призначення та частково Чорноморського флоту ВМФ СРСР.

Створення органів воєнної розвідки розпочалося зі створенням Збройних Сил (ЗС) України.

У лютому 1992 року почалося формування управління розвідки Головного штабу МО України. Паралельно створювалось управління військової стратегічної розвідки (УВСР) МО України. Ці структури взяли на себе функції планування та управління розвідкою, а також обробки й аналізу розвідувальної інформації з підготовкою відповідних поточних, оперативних та термінових документів для вищого керівництва держави.

На початковому етапі будівництва ЗС України вжитими заходами була створена основа системи воєнної розвідки України. Однак ці структури не могли вирішувати весь комплекс завдань воєнної розвідки держави, оскільки в Україні

на той час не було усіх необхідних розвідувальних компонентів.

6 липня 1993 року, з метою оптимізації організаційних структур воєнної розвідки, відбулося об'єднання розвідувального управління Головного штабу ЗС України та УВСР МО України в єдиний орган – Головне управління військової розвідки МО України.

14 квітня 1994 року Головне управління військової розвідки було перейменовано у Головне управління розвідки Міністерства оборони (ГУР МО) України.

Керівники воєнної розвідки України

СКПАЛЬСЬКИЙ Олександр Олександрович

Народився 12 березня 1945 року у с. Вижів Любомльського району Волинської області.

Призначений на посаду начальника Управління військової стратегічної розвідки МО України 16 листопада 1992 р. з 1993 року – ГУР МО).

Генерал-лейтенант.

СМЕШКО Ігор Петрович

Народився 17 серпня 1955 року у м. Христинівка Черкаської області.

Призначений на посаду начальника Головного управління розвідки МО України 9 червня 1997 року.

Генерал-лейтенант. Доктор технічних наук.

ПАЛІЙ Віктор Миколайович

Народився 12 травня 1949 року у с. Недайвода Криворізького району Дніпропетровської області.

Призначений на посаду начальника Головного управління розвідки МО України 29 вересня 2000 року.

Генерал-полковник.

ГАЛАКА Олександр Іванович

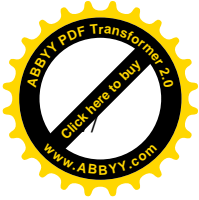
Народився 27 червня 1955 року у м. Харків.

Призначений на посаду начальника Головного управління розвідки МО України 13 березня 2003 року.

1.4. Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України

Оперативно-розшукові підрозділи Прикордонних військ України, на які того часу покладалося виконання розвідувальних і контррозвідувальних завдань, були створені ще у 1991 році, відразу ж після проголошення незалежності України, на основі розвідувальних відділів Західного прикордонного округу КДБ СРСР та його прикордонних загонів (ОКПП). Однак днем утворення власне прикордонної розвідки України вважається **22 лютого 1992 року** – дата підписання Головою Державного комітету у справах охорони кордону України (Держкомкордон) – Командувачем Прикордонних військ України наказу „Про затвердження штатної структури Державного комітету у справах охорони

кордону України”, у тому числі й Оперативно-розшукового управління як центрального підрозділу та органу управління оперативно-розшуковими підрозділами Прикордонних військ України.

22 березня 2001 року, із прийняттям Верховною Радою України Закону України “Про розвідувальні органи України”, прикордонна розвідка стала повноцінним суб’єктом системи розвідувальних органів України.

У квітні 2002 року Указом Президента України у складі прикордонного відомства України, на базі Оперативно-розшукового управління Держкомкордону України та оперативно-розшукових підрозділів Прикордонних військ України, було створено розвідувальний орган – **Департамент прикордонної розвідки**.

У 2003 році, після прийняття Закону України “Про Державну прикордонну службу України”, у рамках реформування Прикордонних військ України у правоохоронний орган спеціального призначення – Державну прикордонну службу України (ДПСУ), Департамент прикордонної розвідки було реорганізовано в Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України (УР АДПС). При цьому з його складу було виведено правоохоронну складову, призначену для виконання комплексу завдань в інтересах кримінального судочинства (на цій базі утворено Департамент оперативної діяльності Адміністрації та оперативно-розшукові підрозділи органів ДПСУ).

УР АДПС України в межах своєї компетенції забезпечує розвідувальною інформацією органи державної влади України, визначені Законом України “Про розвідувальні органи України”, Голову Державної прикордонної служби України та інших споживачів, визначених Президентом України, а також здійснює розвідувально-інформаційне забезпечення органів прикордонного відомства та контррозвідувальне забезпечення охорони державного кордону.

Керівники прикордонної розвідки України

БАННИХ Віктор Іванович

Народився 28 червня 1949 року у м. Старокостянтинів Хмельницької області.

1991–1992 роки – заступник Голови Держкомкордону України – начальник Оперативно-розшукового управління. Генерал-полковник.

ДОРДЮК Володимир Петрович

Народився 26 серпня 1953 року у с. Височно Волинської області.

1992–1993 роки – заступник Голови Держкомкордону України – начальник Оперативно-розшукового управління.

1993–1994 роки – начальник Оперативно-розшукового управління Держкомкордону України.

1994–1995 роки – заступник Голови Держкомкордону України – начальник Оперативно-розшукового управління.

1995–1998 роки – заступник Голови Держкомкордону України – Командувача Прикордонних військ України з оперативно-розшукової діяльності.

Генерал-лейтенант запасу.

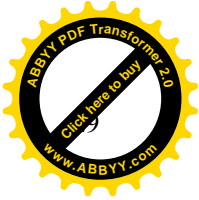

ЗАЯРНИЙ Віктор Михайлович

Народився 19 серпня 1941 року у с. Дмитрівка Дніпропетровської області.

1998–2000 роки – заступник Голови Держкомкордону України – Командувача Прикордонних військ України з оперативно-розшукової діяльності.

Генерал-лейтенант у відставці.

ГОЛОВАШ Олег Петрович

Народився 1 травня 1949 року у м. Близнюки Харківської області.

2000–2001 роки – начальник Оперативно-розшукового управління Держкомкордону України.

2001–2002 роки – заступник Голови Держкомкордону України – Командувача Прикордонних військ України з оперативно-розшукової діяльності, 2002–2003 роки – заступник Голови Держкомкордону України – Командувача Прикордонних військ України – начальник Департаменту прикордонної розвідки.

Генерал-лейтенант запасу.

ТУЗ Сергій Іванович

Народився 24 листопада 1944 року у с. Сатанів Хмельницької області.

1995–1998 роки – начальник Оперативно-розшукового управління Держкомкордону України.

Генерал-лейтенант у відставці.

ТРОЦЕНКО Микола Якович

Народився 5 липня 1950 року у м. Саки (Автономна Республіка Крим).

1998–2000 роки – начальник Оперативно-розшукового управління Держкомкордону України.

Полковник запасу.

МАРЧЕНКО Володимир Миколайович

Народився 11 жовтня 1959 року у с. Теплівка Полтавської області.

2001–2002 роки – тимчасово виконуючий посаду начальника Оперативно-розшукового управління Держкомкордону України, з 26 квітня 2002 по 2003 рік – начальник Служби розвідки Департаменту прикордонної розвідки Держкомкордону України.

Полковник запасу.

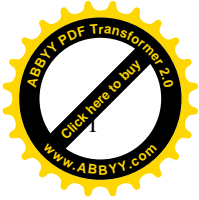
ВОЛКОВ Геннадій Анатолійович

Народився 8 серпня 1957 року у м. Єнакієве Донецької області.

З грудня 2003 року – начальник Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України.

Генерал-майор.

2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Всі служби внутрішньої безпеки мають бути організовані та функціонувати на юридичних засадах, основою яких є національне законодавство, що прийняте Парламентом за звичайною процедурою і має відкритий характер[†].

Служба безпеки і розвідувальні органи України діють виключно на підставі та в межах чинного законодавства. Правову основу їх діяльності становлять Конституція України, закони України, а також прийняті відповідно до них інші нормативно-правові акти.

Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, її недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Заборона політичної діяльності можлива лише в тих випадках, коли ця діяльність загрожує національній безпеці, громадському порядку, пов'язана з формуванням та існуванням не передбачених законом військових та інших збройних формувань. Загальні засади Конституції встановлюють також основи національної безпеки, яка пов'язується із захищеністю життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від наявних та ймовірних внутрішніх і зовнішніх загроз в усіх сферах суспільних відносин. У статті 17 Конституції визначаються вихідні положення стосовно захисту суверенітету і територіальної цілісності, забезпечення економічної, а також державної безпеки України.

Діяльність Служби безпеки і розвідувальних органів спирається на базові

[†] Витяг з Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи 1402 (1999) „Контроль за діяльністю служб внутрішньої безпеки країн – учасниць Ради Європи.

Закони, а саме: „Про оперативно-розшукову діяльність” (1992), „Про Службу безпеки України”, „Про розвідувальні органи України” (2001), „Про контррозвідувальну діяльність” (2002), „Про Службу зовнішньої розвідки України” (2005).

Законодавством визначено багаторівневу систему контролю і нагляду за роботою спецслужб, що відповідає основним європейським принципам. Базовим у цій царині є Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (2003).

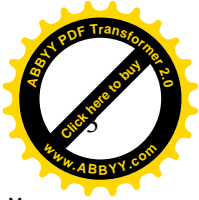
Правові засади оперативної діяльності Служби безпеки і розвідувальних органів України розвинуто у законах: „Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” (1993), „Про державну таємницю” (1994), „Про боротьбу з корупцією” (1995), „Про боротьбу з тероризмом” (2003), „Про основи національної безпеки України” (2003), „Про Державну прикордонну службу України ” (2003) та ін.

Ці та інші нормативні акти закріпили у правовому полі інститути розвідувальної[‡], контррозвідувальної[§] та оперативно-розшукової^{**} діяльності. Практику правового регулювання різних видів оперативної діяльності

[‡] *Розвідувальна діяльність* – діяльність, що здійснюється спеціальними засобами і методами з метою забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією, сприяння реалізації та захисту національних інтересів, протидії за межами України зовнішнім загрозам національній безпеці України (ст. 1 Закону України „Про розвідувальні органи України”).

[§] *Контррозвідувальна діяльність* – спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України (ст. 1 Закону України „Про контррозвідувальну діяльність”).

^{**} *Оперативно-розшукова діяльність* – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів (ст. 2 Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність”).

спеціальними законами вперше було застосовано в Європі і схвально сприйнято більшістю її країн.

Таким чином, в Україні сформовано правові засади функціонування системи забезпечення державної безпеки, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та корупцією.

3. СИСТЕМИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ, ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Системи Служби безпеки та розвідувальних органів України – це сукупності організаційно-структурних ланок, кожна з яких вирішує визначене для неї коло завдань і наділена відповідною компетенцією.

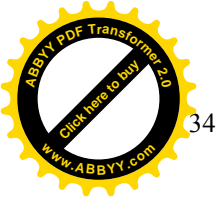
3.1. Система Служби безпеки України та організація її діяльності

Систему СБ України складають Центральне управління СБ України, підпорядковані йому регіональні органи, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, наукові, науково-дослідні та інші заклади, установи, організації і підприємства СБ України.

Організаційну структуру СБ України визначає Президент України.

Центральне управління СБ України, інші органи та установи, що входять до системи СБ України, є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в банках, у тому числі валютні.

Для організації і проведення антитерористичних операцій та координації діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до антитерористичних операцій, при СБ України функціонує Антитерористичний центр. Положення про Антитерористичний центр при СБ України затверджує Президент України за поданням Кабінету Міністрів України.

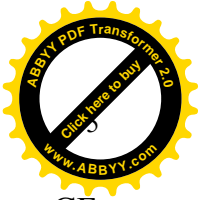
Центральне управління Служби безпеки України відповідає за стан державної безпеки, координує і контролює діяльність інших органів СБ України.

До його складу входять апарат Голови СБ України та функціональні підрозділи:

- контррозвідки;
- захисту національної державності;
- контррозвідувального захисту економіки держави;
- боротьби з корупцією та організованою злочинністю;
- боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;
- досудового слідства;
- охорони державної таємниці;
- оперативно-технічних заходів;
- оперативного документування;
- зв'язку;
- організаційного, інформаційно-аналітичного, кадрового, правового, господарського, фінансового та інших видів забезпечення оперативно-службової діяльності СБ України.

Центральне управління СБ України видає положення, накази, розпорядження, інструкції, дає вказівки, обов'язкові для виконання у системі Служби безпеки України. Зазначені акти не підлягають виконанню, якщо в них встановлюються не передбачені законодавством додаткові повноваження органів і співробітників СБ України або антиконституційні обмеження прав та свобод громадян.

У межах своєї компетенції Центральне управління СБ України вносить Президенту України пропозиції про видання актів з питань збереження державної таємниці, обов'язкових для виконання органами державного управління, підприємствами, установами, організаціями і громадянами.

З метою ефективного виконання визначених законом завдань в СБ України створені її **регіональні органи**: обласні управління СБ України, їх міжрайонні, районні та міські підрозділи, розміщення і територіальна компетенція яких можуть не збігатися з адміністративно-територіальним поділом України.

В інтересах державної безпеки органи і підрозділи СБ України можуть створюватися на окремих державних стратегічних об'єктах і територіях, у військових формуваннях.

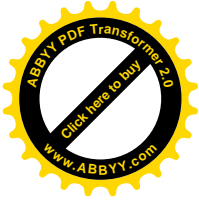
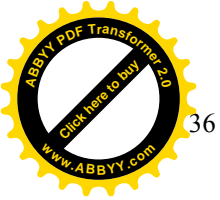
Органи військової контррозвідки створені для контррозвідувального забезпечення ЗС України і Державної прикордонної служби України та інших військових формувань, дислокованих на території України.

Керівництво всією діяльністю СБ України, її Центральним управлінням здійснює **Голова Служби безпеки України**, якого призначає Верховна Рада України за поданням Президента України. Голова СБ України має заступників, яких за його поданням призначає Президент України.

У СБ України утворено колегіальний дорадчий орган – **колегію**, яка визначає шляхи виконання покладених на СБ України завдань, приймає рішення з основних напрямів і проблем оперативно-службової діяльності та роботи з кадрами.

Начальників підрозділів Центрального управління СБ України: контррозвідки, військової контррозвідки, захисту національної державності, боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю, інформаційно-аналітичного, оперативно-технічного, оперативного документування, слідчого, урядового зв'язку, по роботі з особовим складом, а також начальників регіональних органів – обласних управлінь СБ України призначає Президент України за поданням Голови СБ України.

Порядок призначення інших посадових осіб СБ України визначає Голова СБ України. Начальники регіональних органів СБ України призначаються з відома глави місцевої державної адміністрації.

Для вирішення покладених завдань СБ України може встановлювати контакти з органами безпеки іноземних держав і взаємодіяти з ними на підставі норм міжнародного права, відповідних договорів та угод.

3.2. Системи розвідувальних органів України та організація їх діяльності

Питання утворення, реорганізації і ліквідації розвідувальних органів здійснюються відповідно до конституційних повноважень Президентом України.

Розвідувальні органи України є юридичними особами, вони мають дійсне та умовне найменування, відповідні емблеми, печатки і штампи, печатки із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, рахунки, у тому числі валютні, в банках та інших фінансових установах.

Служба зовнішньої розвідки України має таку загальну структуру:

апарат управління Служби зовнішньої розвідки України;

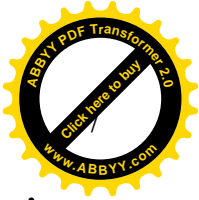
підрозділи агентурної та технічної розвідки, оперативно-технічні, інформаційно-аналітичні, власної безпеки;

підрозділи забезпечення, серед яких підрозділи правового, кадрового, адміністративно-господарського забезпечення та інші;

навчальні заклади та науково-дослідні установи. Зокрема, підготовку та перепідготовку фахівців здійснює Інститут підготовки кадрів зовнішньої розвідки України.

Служба зовнішньої розвідки України може створювати територіальні підрозділи в межах затвердженої загальної чисельності.

З метою колегіального обговорення найважливіших напрямів організації і діяльності СЗР України утворено колегію – дорадчий орган при Голові СЗР України.

Організаційна структура Головного управління розвідки Міністерства оборони України також включає: оперативні, аналітичні та інші функціональні підрозділи, а також підпорядкований навчальний заклад та науково-дослідну установу.

Функціональну структуру ГУР МО України складають структурні підрозділи, що здійснюють: управління та координацію розвідувальної діяльності системи воєнної розвідки, добування розвідувальної інформації, інформаційну та інформаційно-аналітичну роботу і всебічне забезпечення розвідувальної діяльності.

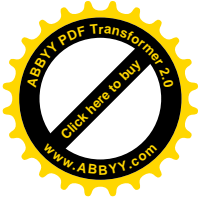
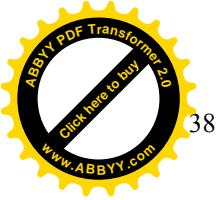
До загальної та організаційної структур Управління розвідки Адміністрації державної прикордонної служби України входять: Центральний апарат та підпорядковані йому територіальні підрозділи, кадровий склад, який безпосередньо здійснює розвідувальну діяльність, а також підрозділ у Центральному архіві Державної прикордонної служби України.

Функціональна структура прикордонної розвідки включає підрозділи спеціальної (агентурної) розвідки, технічної розвідки, інформаційно-аналітичні, власної безпеки, оперативно-технічні, а також логістики (забезпечення).

Загальне керівництво розвідувальними органами України відповідно до Конституції України та Закону України „Про розвідувальні органи України” здійснює Президент України.

Керівники центральних органів виконавчої влади, до складу яких входять розвідувальні органи, здійснюють керівництво ними в межах повноважень, визначених законом і положеннями про відповідні розвідувальні органи, затвердженими Президентом України, та створюють необхідні умови для їх функціонування.

Безпосереднє керівництво розвідувальними органами України здійснюють їх керівники, яких призначає на посаду і звільняє з посади Президент України за поданням керівників відповідних центральних органів

виконавчої влади (стосується ГУР МО України та УР АДПС України). У межах своїх повноважень керівники розвідувальних органів України можуть видавати накази, розпорядження, а у випадках, передбачених законом, або на вимогу Президента України доводять до його відома у визначеному ним порядку інформацію щодо зовнішніх загроз Україні.

Координацію діяльності розвідувальних органів України здійснює Президент України через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України, яка діє відповідно до Закону України "Про Раду національної безпеки і оборони України", та її відповідний робочий орган.

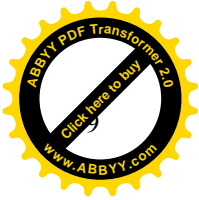
Порядок координації діяльності розвідувальних органів України в особливий період визначає Президент України.

Порядок взаємодії Служби безпеки України, розвідувальних органів України між собою, з правоохоронними органами України визначається законами і прийнятими відповідно до них іншими нормативно-правовими актами.

Розвідувальні органи України взаємодіють з органами державної влади України відповідно до законів, інших нормативно-правових актів.

Органи державної влади, підприємства, установи і організації України в порядку, встановленому законом, сприяють розвідувальним органам України у виконанні ними завдань, які покладені на них цим Законом.

Перелік органів виконавчої влади, що можуть бути залучені до участі у виконанні програм розвідувальної діяльності або в заходах, які здійснюють розвідувальні органи, визначає Президент України.

4. КАДРИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

4.1. Склад кадрів Служби безпеки та розвідувальних органів України

Кадри Служби безпеки України складають: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір зі Службою безпеки України, а також військовослужбовці строкової служби.

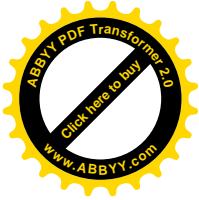
Загальну чисельність СБ України на 2007 рік затверджено Законом України „Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України”, вона становить 33500 осіб, у тому числі 27200 військовослужбовців.

Співробітниками розвідувальних органів України є військовослужбовці та службовці кадрового складу розвідувальних органів України, а також військовослужбовці, службовці та працівники, які не належать до кадрового складу цих органів.

Загальна чисельність СЗР України визначається Законом України „Про Службу зовнішньої розвідки України”. Загальна чисельність цього розвідувального органу встановлена у кількості 4350 осіб, у тому числі до 4010 військовослужбовців.

Чисельність особового складу ГУР МО України визначено положенням про цей розвідувальний орган, яке затверджено Указом Президента України. Чисельність особового складу ГУР МО України входить до загальної чисельності ЗС України.

Чисельність УР АДПС України створюється (утримується) за рахунок загальної чисельності прикордонного відомства. Загальну структуру та граничну чисельність прикордонної розвідки затверджує Президент України за поданням Голови Державної прикордонної служби України.

4.2. Комплектування кадрами Служби безпеки та розвідувальних органів України

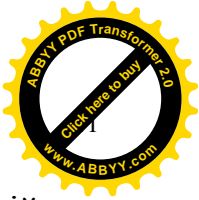
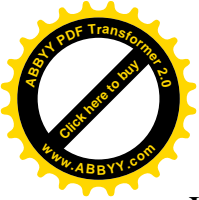
До Служби безпеки та розвідувальних органів України приймають на конкурсній, добровільній і договірній основі громадян України, які здатні за діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки. Критерії професійної придатності визначаються кваліфікаційно-нормативними документами відповідних органів.

Так, процес комплектування структурних підрозділів СЗР України базується на системі комплексних заходів з пошуку, вивчення і добору на конкурсній основі кандидатів з числа громадян України, які мають високі ділові та моральні якості, відповідну фахову підготовку, прагнення і здібності до постійного самовдосконалення.

З метою запровадження нових підходів до пошуку кандидатів використовуються можливості глобальної мережі Інтернет. Зокрема, на офіційному сайті СЗР України розміщено необхідну інформацію щодо вимог для проходження служби (роботи) у цьому розвідувальному органі.

У ході добору кандидатів на роботу в розвідці особлива увага приділяється визначенню: ступеня володіння іноземними мовами та схильності до їх вивчення; рівня інтелектуального розвитку; соціально-комунікативних здібностей; стану здоров'я та інших професійно важливих якостей. Крім того, кандидати мають відповідати вимогам законодавства щодо допуску під час майбутньої роботи до відомостей, що становлять державну і службову таємницю, та взяти на себе зобов'язання про нерозголошення відомостей, що охороняються законом і стали відомі їм у період роботи в розвідці та органах безпеки.

Кандидатів добирають на цільовій основі, з урахуванням спрямованості їх подальшої професійної діяльності, шляхом пошуку потрібних фахівців у цивільних та військових установах, а також вищих навчальних закладах

України. Вивчення кандидатів здійснюється з дотриманням конституційних норм щодо захисту прав і свобод громадянина України.

4.3. Військовослужбовці Служби безпеки та розвідувальних органів України

Умови і порядок виконання своїх обов'язків **співробітниками-військовослужбовцями СБ України** визначаються укладеним договором (контрактом). На них поширюється порядок проходження військової служби у Збройних Силах України, визначений законодавством.

На **військовослужбовців розвідувальних органів**, у тому числі тих, які не належать до кадрового складу розвідувальних органів, також поширюється дія законодавства України про проходження військової служби з урахуванням особливостей, обумовлених специфікою завдань, які виконують зазначені військовослужбовці. Особливості проходження військової служби в розвідувальних органах України визначаються Президентом України.

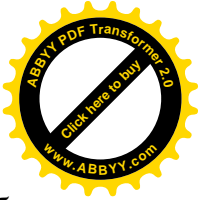
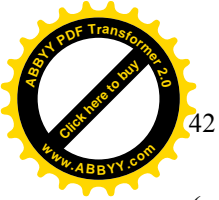
Військовослужбовці Служби безпеки та розвідувальних органів України приймають Військову присягу на вірність народу України.

Військовослужбовцям видається службове посвідчення, вони мають єдину форму одягу, зразки якого затверджує Президент України.

Використання військових звань, відзнак, форми одягу і службового посвідчення військовослужбовців Служби безпеки та розвідувальних органів України іншими особами тягне за собою встановлену законодавством відповідальність.

Військовослужбовці СБ України при виконанні покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом. Недоторканність їх особи, їх честь і гідність охороняються законодавством.

Порядок проходження військової служби та присвоєння військових звань особам, які мають спеціальні звання (класні чини) та направляються

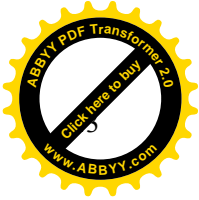
(приймаються) для подальшого проходження військової служби в розвідувальних органах України, визначає Президент України.

Особи, прийняті для проходження служби в розвідувальних органах України, мають право на повернення в установленому законодавством порядку за наявності вакантної посади до органів, з яких вони були направлені (переведені), для подальшого проходження військової або державної служби відповідно до посад, військових (спеціальних) звань, класних чинів і рангів державних службовців, набутих за час служби в розвідувальних органах України, із зарахуванням до безперервного стажу роботи (служби) часу перебування в розвідувальних органах України.

4.4. Кадровий склад Служби безпеки та розвідувальних органів України

До кадрового складу Служби безпеки та розвідувальних органів України належать військовослужбовці і службовці, які за посадами, що вони займають у цих органах, підпорядкованих їм навчальних закладах та науково-дослідних установах, виконують функціональні обов'язки, безпосередньо пов'язані з контррозвідувальною, розвідувальною, оперативно-розшуковою та іншою основною діяльністю, що відповідає призначенню цих органів. Перелік посад співробітників кадрового складу Служби безпеки та розвідувальних органів визначається положеннями про відповідні органи та проходження в них служби.

Службовці кадрового складу Служби безпеки та розвідувальних органів України є державними службовцями. Віднесення їх посад до відповідних категорій посад державних службовців проводиться Кабінетом Міністрів України за погодженням з відповідним державним органом, а порядок прийому на службу в Службу безпеки чи розвідувальний орган визначається згідно із законом та з положенням про відповідний орган.

Співробітники кадрового складу Служби безпеки та розвідувальних органів для виконання своїх функціональних обов'язків можуть займати, з додержанням вимог законів України „Про Службу безпеки України”, „Про розвідувальні органи України”, посади в органах державної влади, на підприємствах, в установах і організаціях будь-якої форми власності без розкриття їх належності до спеціальних служб.

Співробітники кадрового складу Служби безпеки та розвідувальних органів України під час виконання ними службових обов'язків перебувають під спеціальним захистом держави. Ніхто, крім органів державної влади та посадових осіб, які визначені законами України „Про Службу безпеки України”, „Про розвідувальні органи України”, не має права втручатися в їх службову діяльність.

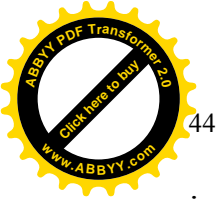
Статус співробітника Служби безпеки чи розвідувального органу України не може бути використаний для досягнення цілей, які не пов'язані з виконанням його функціональних обов'язків.

4.5. Працівники Служби безпеки та розвідувальних органів України

Трудові відносини **працівників, які уклали трудовий договір** із Службою безпеки України, регулюються законодавством України про працю. На службовців та працівників розвідувальних органів також поширюється дія законодавства України про працю.

4.6. Особи, які допомагають і сприяють діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України

Служба безпеки та розвідувальні органи України, відповідно до визначених законодавством повноважень, мають право встановлювати на добровільній, конфіденційній основі співробітництво з повнолітніми, дієздатними особами та здійснювати співробітництво з громадянами України й

іншими особами, в тому числі на договірних засадах, дотримуючись при цьому умов добровільності і конфіденційності цих відносин.

Особи, які допомагають і сприяють діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України, перебувають під захистом держави.

Цим особам гарантується конфіденційність відносин. Розголошення даних про такі відносини, інші правопорушення щодо цих громадян та членів їхніх родин, які здійснюються у зв'язку з їх діяльністю по забезпеченню державної безпеки та виконанню розвідувальних завдань, тягнуть за собою встановлену законодавством відповідальність.

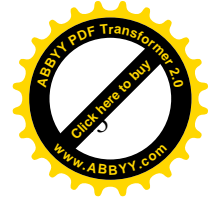
З метою забезпечення безпеки осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали зі Службою безпеки чи розвідувальними органами України, та членів їхніх сімей можуть здійснюватися заходи щодо їх захисту в порядку, передбаченому законами для співробітників Служби безпеки та розвідувальних органів.

4.7. Кадровий резерв та запас Служби безпеки та розвідувальних органів України

Служба безпеки та розвідувальні органи України можуть мати **кадровий резерв** із числа фахівців відповідних спеціальностей.

Запас СБ України складають військовослужбовці, що виступили установлені строки в СБ України, а також інші військовозобов'язані громадяни, зараховані за їх згодою в запас СБ України.

Зазначені особи перебувають на військовому обліку у регіональних органах СБ України і проходять учбові збори у визначеному законодавством порядку.

5. ДІЯЛЬНІСТЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

5.1. Статус, завдання і обов'язки Служби безпеки та розвідувальних органів України

Служба безпеки України відповідно до законодавства має статус державного правоохоронного органу спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Вона також є спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності, охорони державної таємниці та головним органом у сфері боротьби з тероризмом.

На СБ України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань СБ України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Її завданнями як спеціально уповноваженого органу державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності є:

- 1) добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;

2) протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;

3) розроблення і реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян.

Головним напрямом діяльності СБ України була і є контррозвідка. Українська спецслужба не використовує принцип "тотального" застосування контррозвідувального пошуку. Замість цього впроваджується диференційований підхід до організації протидії конкретним іноземним спецслужбам.

Служба здійснює інформаційно-аналітичну діяльність з метою сприяння керівництву України в реалізації зовнішньо- та внутрішньополітичного курсу щодо розбудови держави, зміцнення її обороноздатності й економічного потенціалу, розширення міжнародного співробітництва. Інформаційно-аналітичне забезпечення вищих і місцевих органів державної влади України є одним із пріоритетних напрямів діяльності Служби. Оцінки, пропозиції і прогнози аналітиків СБ України стали важливою складовою системи інформаційно-аналітичної підтримки державних рішень, а також основою відомчої системи виявлення та протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам національній безпеці.

Співробітники Служби зосереджують зусилля на захисті найуразливіших сфер життєдіяльності суспільства. Однією з таких сфер є економіка. Тому цілком закономірним є створення у структурі СБ України Департаменту контррозвідувального захисту економіки держави. Його визначено головним у системі СБ України з розробки стратегії і тактики захисту національних економічних інтересів, розкриття і припинення злочинів в економічній сфері.

Служба також виконує завдання щодо захисту дипломатичних представництв України за кордоном (зокрема в Іраку).

СБ України з перших днів створення надавала першорядного значення боротьбі з тероризмом. У багатьох країнах світу ця проблема вийшла на

передній план. Саме завдяки вжитим запобіжним та профілактичним заходам, в Україні не було масштабних і серйозних проявів тероризму в класичному розумінні цього поняття.

Крім цього, законодавчо закріплено новий напрям у діяльності українських правоохоронців – забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. У СБ України цими питаннями займається управління боротьби з тероризмом, захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів.

Перед спецпідрозділами по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю стоїть завдання діяти ефективніше, особливо проти стійких груп, що чинять злочини на міжрегіональному і міжнародному рівнях.

У межах виконання цього завдання СБ України розгорнула і здійснює активну боротьбу з наркобізнесом, що, зокрема, спрямована на виявлення та знешкодження міжрегіональних і транснаціональних наркоформувань, каналів доставки в Україну і транзиту через її територію наркотиків і наркосировини.

Для успішного проведення таких операцій налагоджено тісні контакти з Інтерполом, зарубіжними правоохоронними органами та спецслужбами. Виходячи з глобальності цих проблем, ті чи інші питання нині вирішуються у взаємодії зі спеціальними службами іноземних держав. Так, СБ України налагоджена активна взаємодія у цій сфері із спецслужбами та правоохоронними органами понад 60 країн світу, передусім США, Німеччини, Великої Британії, Росії. У співробітництві з іноземними партнерами СБ України протягом останніх шести місяців вилучила 285 кг героїну – більш, ніж усі правоохоронні органи України за 15 попередніх років.

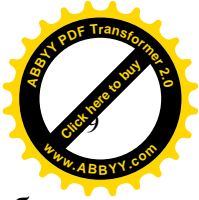
Розвідувальні органи України – спеціально уповноважені законом державні органи на здійснення розвідувальної діяльності з метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз.

Статус розвідувальних органів України мають: Служба зовнішньої розвідки України; розвідувальний орган Міністерства оборони України (Головне управління розвідки Міністерства оборони України); розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (Управління розвідки Адміністрації державної прикордонної служби України).

Статус Служби зовнішньої розвідки України додатково визначений законом як державний орган, який здійснює розвідувальну діяльність у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній сферах.

На розвідувальні органи України законом покладаються:

- 1) добування, аналітична обробка та надання визначеним законом органам державної влади розвідувальної інформації;
- 2) здійснення спеціальних заходів, спрямованих на підтримку національних інтересів і державної політики України в економічній, політичній, військовій, військово-технічній, екологічній та інформаційній сферах, зміцнення обороноздатності, економічного і науково-технічного розвитку, захисту та охорони державного кордону;
- 3) забезпечення безпечного функціонування установ України за кордоном, безпеки співробітників цих установ та членів їхніх сімей у країні перебування, а також відряджених за кордон громадян України, які обізнані у відомостях, що становлять державну таємницю;
- 4) участь у боротьбі з тероризмом, міжнародною організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, незаконною міграцією у порядку, визначеному законом;
- 5) вжиття заходів протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України, життю, здоров'ю її громадян та об'єктам державної власності за межами України.

Закон України „Про розвідувальні органи України” передбачає розмежування сфер їхньої діяльності.

Так, Служба зовнішньої розвідки України має здійснювати розвідувальну діяльність у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній сферах.

Розвідувальний орган Міністерства оборони України – у военній, воєнно-політичній, воєнно-технічній, воєнно-економічній, інформаційній та екологічній.

Розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону – у сферах прикордонної та імміграційної політики, а також в інших сферах, що стосуються питань захисту державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні.

На виконання своїх завдань розвідувальні органи добувають відомості, які неможливо отримати офіційним шляхом, про реальні та потенційні можливості, плани, наміри і дії іноземних держав, організацій та окремих осіб, що загрожують національним інтересам України, а також про події і обставини, що стосуються національної безпеки і оборони.

Розвідувальні органи України можуть здійснювати окремі контррозвідувальні заходи в інтересах забезпечення безпеки своїх сил і засобів, інформаційних систем та оперативних обліків, а розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, крім того, за погодженням та у взаємодії зі Службою безпеки України, й окремі контррозвідувальні заходи в інтересах забезпечення охорони державного кордону України.

Нині діє механізм систематичної конкретизації актами Президента України завдань розвідувальним органам, що ґрунтуються на передбаченій законодавством компетенції цих органів, встановлення пріоритетів в їхній діяльності з урахуванням зацікавленості в отриманні актуальної розвідувальної

інформації Кабінету Міністрів України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, а також інших її споживачів, визначених Президентом України.

При цьому особлива увага приділяється реалізації заборони використання Служби безпеки та розвідувальних органів для вирішення не передбачених законом завдань.

5.2. Принципи діяльності

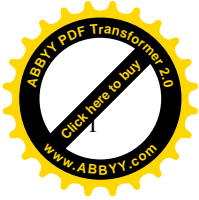
„Розвідка має бути незалежною від осіб, яких вона обслуговує, щоб надані нею матеріали не перекручувались заради вигоди людей, які визначають політику”.

У.Донован, директор Управління стратегічних служб США часів Другої світової війни.

Загальною вимогою (нормою) демократичного суспільства є те, щоб спеціальні служби були політично нейтральними, незаангажованими, дотримувалися професійної етики і діяли в межах визначених повноважень.

Чинним законодавством України визначено, що діяльність Служби безпеки та розвідувальних органів України має здійснюватися на основі:

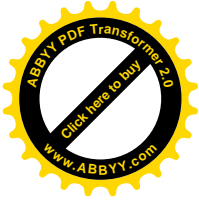
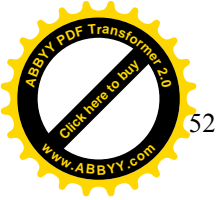
- законності;
- поваги і дотримання прав та свобод людини і громадянина;
- позапартійності;
- розмежуванні сфер діяльності;
- поєднання єдиноначальності і колегіальності;
- безперервності;
- взаємодії і координації їх діяльності;

- конспірації, поєднання в межах, визначених законом, гласних та негласних методів і засобів;
- комплексного використання правових, профілактичних та організаційних заходів;
- адекватності заходів щодо захисту державної безпеки реальним і потенційним загрозам;
- незалежності і оперативності у поданні розвідувальної інформації;
- взаємодії з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами;
- підконтрольності і підзвітності відповідним органам державної влади в межах, передбачених законом.

Органи і співробітники Служби безпеки та розвідувальних органів України повинні поважати гідність людини і виявляти до неї гуманне ставлення, не допускати розголошення відомостей, що стосуються особистого життя, честі та гідності громадян, які стали відомі Службі безпеки та розвідувальним органам у процесі їх роботи, крім випадків, передбачених законом.

У виняткових випадках з метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені у порядку і межах, визначених Конституцією та законами України. **Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватися лише за рішенням суду щодо особи, в діях якої є ознаки тяжкого або особливо тяжкого злочину, та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства.**

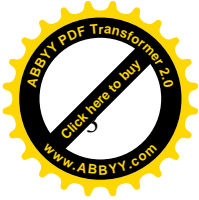
Відповідно до цієї законодавчої норми та статті 1 Указу Президента України від 7 листопада 2005 р. № 1556 “Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів” Кабінет Міністрів України затвердив своєю Постановою від 26 вересня 2007 р. № 1169 „Порядок отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації”. Цей Порядок визначає процедуру отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, зокрема на негласне проникнення до житла чи іншого володіння особи, застосування технічних засобів добування інформації, зняття її з каналів зв’язку, установлення контролю за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією особи, а також використання інформації, добутої під час здійснення заходів.

Добута таким чином інформація використовується виключно для запобігання скоєнню злочину чи встановлення істини під час розслідування кримінальної справи, запобігання, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних та інших посягань на національну безпеку, в інтересах контррозвідки, для забезпечення безпеки під час здійснення розвідувальних заходів, захисту сил, засобів та інформаційних систем і облікових даних розвідувальних органів та джерел розвідувальної інформації, а також з метою її доведення до підрозділів, правоохоронних органів, органів державної влади та інших заінтересованих органів у випадках, передбачених законом.

Неправомірне обмеження законних прав та свобод людини є неприпустимим і тягне за собою відповідальність згідно з законодавством.

Використання Служби безпеки та розвідувальних органів в партійних, групових чи особистих інтересах не допускається.

Діяльність партій, рухів та інших громадських об’єднань, що мають політичні цілі, в Службі безпеки та розвідувальних органах України забороняється.

На період служби чи роботи за трудовим договором членство співробітників Служби безпеки та розвідувальних органів України у таких об'єднаннях зупиняється.

Як виняток, дозволяється членство працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки чи розвідувальним органом України, у професійних спілках.

5.3. Методи і засоби виконання завдань

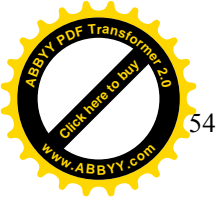
Для виконання покладених на Службу безпеки та розвідувальні органи України завдань, у тому числі щодо отримання контррозвідувальної чи розвідувальної інформації, забезпечення безпеки розвідувальних заходів, захисту своїх сил, засобів та інформаційних систем і обліків, а також джерел розвідувальної інформації, вони застосовують методи і засоби оперативно-розшукової діяльності у порядку, визначеному в Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність", з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

Законодавством визначені певні обмеження щодо застосування методів і засобів в оперативній діяльності, зокрема:

методи і засоби діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів не повинні завдавати шкоди життю, здоров'ю, честі і гідності людей;

для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу;

забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань медичних працівників, священнослужителів, адвокатів, якщо особа, щодо якої вони мають здійснювати оперативно-розшукові заходи, є їх пацієнтом чи клієнтом.

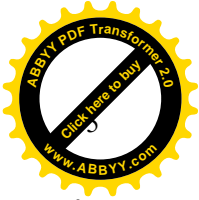
Правові акти у сферах оперативно-розшукової, контррозвідувальної та розвідувальної діяльності передбачають і інші гарантії законності під час здійснення оперативної діяльності.

Особливістю діяльності спеціальних служб є те, що вона не може бути настільки ж прозорою, наскільки прозора діяльність інших органів державної влади. Більшість питань, як правило, не можуть публічно обговорюватися та піддаватися критиці. Оприлюднення інформації, пов'язаної з досягненнями та можливостями спецслужб, може призвести до розкриття їх мети та методів роботи. Звичайно, це суттєво зменшить ефективність їх діяльності.

Щоб виконувати поставлені завдання на високому рівні, певні сфери діяльності необхідно залишати в секреті. У першу чергу, це стосується відомостей щодо джерел, операцій, методів та засобів збору даних, а також анонімності співробітників та захисту накопиченої спецслужбами інформації. Як відомо, переважну більшість розвідувальної інформації розвідка отримує завдяки людям. Однак, якщо спецслужби не зможуть гарантувати захист та конфіденційність у роботі з „джерелами”, бажаних співробітничати з ними очевидно поменшає.

При цьому не вся інформація, що стосується спецслужб, має залишатися закритою. У демократичному суспільстві спецслужби „відкривають” населенню номери своїх телефонів, факсів, електронні адреси та адреси своїх приймалень, роблячи крок назустріч людям і підвищуючи рівень довіри до себе.

Таємною має бути лише інформація, поширення якої може завдати шкоди національним інтересам країни. Спеціальні служби не повинні вдаватися до засекречення інформації, щоб приховати власні помилки, недоліки і зловживання.

5.4. Відповідальність Служби безпеки, розвідувальних органів України та їх співробітників за правопорушення у сферах своєї діяльності

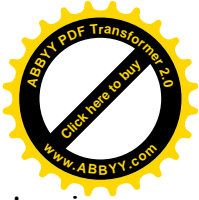
Діяльність Служби безпеки та розвідувальних органів України здійснюється на основі дотримання прав і свобод людини. У разі порушення співробітником Служби безпеки чи розвідувального органу України при виконанні службових обов'язків прав чи свобод людини цей орган повинен вжити заходів до поновлення цих прав та свобод, відшкодування заподіяної моральної і матеріальної шкоди, притягнення винних до відповідальності.

Служба безпеки чи розвідувальний орган України на вимогу громадян України у місячний строк зобов'язані дати їм письмові пояснення з приводу обмеження їхніх прав чи свобод. Такі особи мають право оскаржити до суду неправомірні дії посадових (службових) осіб та цих органів.

Співробітники Служби безпеки та розвідувальних органів України мають право самостійно приймати рішення у межах своїх повноважень. Вони повинні відмовитись від виконання будь-яких наказів, розпоряджень або вказівок, які суперечать чинному законодавству. За протиправні дії та бездіяльність вони несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Співробітники Служби безпеки та розвідувальних органів несуть відповідальність за адміністративні правопорушення в порядку, встановленому Кодексом України про адміністративні правопорушення для осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну.

У разі затримання співробітника кадрового складу Служби безпеки чи розвідувального органу України за підозрою у скоєнні злочину або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його тримають окремо від інших осіб. Привід, затримання та арешт і пов'язані з цим обшук особи та огляд речей кадрового співробітника Служби безпеки чи

розвідувального органу при виконанні ним своїх службових обов'язків здійснюються тільки в присутності офіційних представників цього органу. Не підлягають огляду і затриманню транспортні засоби Служби безпеки й розвідувальних органів та їх кадрових співробітників при використанні цих засобів у службових цілях.

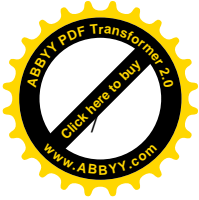
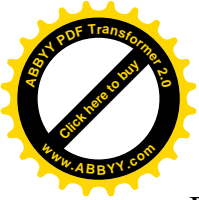
Непередбачені фінансові та майнові збитки, завдані фізичним або юридичним особам внаслідок виконання співробітниками Служби безпеки чи розвідувальних органів України покладених на них завдань, не тягнуть за собою відповідальності з боку цих співробітників, якщо вони діяли відповідно до наданих їм законом повноважень. Такі збитки компенсуються в порядку, визначеному законом, відповідними органами за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на фінансування Служби безпеки та розвідувальних органів або спеціальних програм.

Законні вимоги співробітників Служби безпеки України при виконанні ними службових обов'язків є обов'язковими для громадян і посадових осіб.

Непокора або опір законним вимогам співробітників Служби безпеки України, неправомірне втручання в їх законну діяльність тягнуть за собою відповідальність, передбачену законодавством.

6. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ У СФЕРАХ СВОЄЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Національна безпека України пов'язана з безпекою міжнародного середовища. Новітні загрози – міжнародний тероризм, нелегальна міграція, організована злочинність, наркобізнес, торгівля людьми – мають транснаціональний характер. Вони діють крізь кордони національних держав. Жодна країна у сучасному глобалізованому світі не убезпечена від цих загроз.

Протистояння спільним загрозам потребує об'єднаних зусиль міжнародного співтовариства.

Для вирішення покладених завдань Служба безпеки та розвідувальні органи України з дозволу Президента України в межах та обсягах, визначених ним, **встановлюють і підтримують контакти зі спеціальними службами іноземних держав**, у тому числі на основі двосторонніх чи багатосторонніх міжнародних договорів України, з додержанням вимог законодавства України.

У випадках довгострокового співробітництва на умовах, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких для України надана Верховною Радою України, можуть створюватися офіційні закордонні представництва розвідувальних органів України.

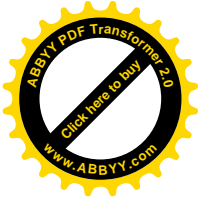
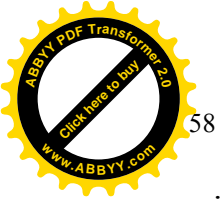
6.1. Розвиток взаємодії Служби безпеки та розвідувальних органів України зі спеціальними службами іноземних держав

6.1.1. Служба безпеки України

Визнаючи важливість поглиблення та розвитку міжнародного співробітництва у сфері забезпечення державної безпеки, Службою налагоджено взаємодію з 108 спеціальними службами та правоохоронними органами країн-партнерів.

На сьогодні СБ України встановлено на основі укладених міжвідомчих двосторонніх угод двостороннє співробітництво, зокрема, із 29 партнерськими спецслужбами країн-членів НАТО. Основою такого співробітництва є постійний обмін інформацією з питань боротьби з тероризмом, корупцією, організованою злочинністю та нелегальною міграцією, розповсюдженням зброї масового ураження, боротьби з торгівлею людьми, незаконним обігом наркотиків, фінансовими злочинами та "відмиванням" грошей.

СБ України при здійсненні діяльності у сфері міжнародного співробітництва керується Конституцією України, положеннями статті 16 Закону України "Про Службу безпеки України", іншими законами України,

міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, іншими актами законодавства України.

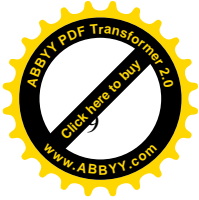
Одним з напрямів двосторонньої взаємодії Служби із іноземними колегами є проведення спільних операцій, що, за визнанням партнерських спецслужб, дозволяє розглядати Україну як постійного і надійного партнера в галузі міжнародної безпеки.

Особливого значення в умовах сьогодення набуває питання багатостороннього співробітництва СБ України з міжнародними організаціями та європейськими інституціями, такими як ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ, ГУАМ, СНД та інші.

6.1.2. Служба зовнішньої розвідки України

З огляду на те, що ефективне забезпечення національних інтересів може бути досягнуто за умови тісної взаємодії з іншими державами, міжнародними та регіональними структурами, актуалізується питання налагодження дієвого співробітництва між спецслужбами на міжнародному рівні, насамперед у сферах боротьби з тероризмом, розповсюдженням зброї масового ураження, організованою злочинністю, нелегальною міграцією, наркобізнесом, торгівлею людьми тощо.

Усвідомлюючи важливість цього напрямку роботи, СЗР України підтримує офіційні відносини більш ніж зі 100 розвідувальними, спеціальними та поліцейськими службами інших держав. Такий партнерський діалог останнім часом значно інтенсифікувався, зокрема, в рамках СНД, ГУАМ, НАТО, Європейського Союзу. Службу запрошено до співробітництва з низкою європейських регіональних розвідувальних форумів, у яких представлені держави Південно-Східної та Центральної Європи.

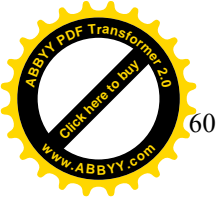
6.1.3. Головне управління розвідки Міністерства оборони України

ГУР МО України відповідно до вимог ст. 11 Закону України “Про розвідувальні органи України” встановлює та підтримує контакти зі спеціальними службами інших держав.

ГУР МО України має партнерські відносини й активно співробітничас практично з усіма воєнними розвідками провідних країн світу, насамперед з тими спецслужбами, з якими збігаються національні інтереси України. Співробітництво проводиться у формах обміну делегаціями на різних рівнях, робочих зустрічей.

Особливо слід відзначити досвід співпраці в рамках участі українських військовиків у миротворчих (коаліційних) операціях. Уперше з часів створення Збройних Сил України до складу миротворчого контингенту, що виконував завдання за межами держави (Ірак), увійшли органи управління та підрозділи воєнної розвідки. Основну роботу було спрямовано на організацію взаємодії щодо обміну розвідувальною інформацією та спільного виконання розвідувальних завдань з органами розвідки національних контингентів коаліційних сил. Особливістю взаємодії було те, що роботу необхідно було організувати і з новоствореними місцевими силовими структурами Республіки Ірак, при цьому враховувати низку чинників, що впливали на ефективність спільної діяльності, від форм та методів роботи до менталітету.

За результатами спільної діяльності з іноземними партнерами на високому рівні було забезпечено безпеку українського та інших контингентів коаліційних сил, попереджено низку терористичних актів у м. Ель-Кут та Ель-Хай, проведено затримання кількох лідерів злочинних угруповань, що діяли в зоні відповідальності українського миротворчого контингенту, тощо.

6.1.4. Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України

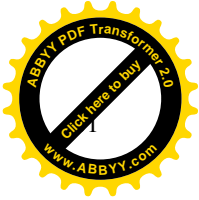
Управління розвідки АДПС України з дозволу Президента України в межах та обсягах, визначених ним, встановлює і підтримує контакти зі спеціальними службами багатьох іноземних держав, передусім суміжних, у тому числі на основі двосторонніх чи багатосторонніх міжнародних договорів України, з додержанням вимог її законодавства.

Основними напрямками активізації міжнародного співробітництва прикордонної розвідки є укладання міжнародних угод про партнерство та співробітництво (в рамках забезпечення прикордонної безпеки) з іноземними партнерами.

6.2. Координація антитерористичної діяльності

Терористична загроза посідає першу сходинку в ієрархії новітніх загроз міжнародній безпеці. Етапні зміни у глобальному безпековому середовищі відбулися після терористичного нападу 11 вересня 2001 року у США, терористичних атак у Мадриді (11 березня 2004 року) та Лондоні (липень 2005 року). Міжнародний тероризм ставить під загрозу життя людей і принципи демократичного устрою. В умовах, коли невелика група терористів-виконавців може спричинити руйнування величезної сили, роль спецслужб у своєчасному виявленні терористичних загроз, планів та намірів терористичних угруповань, об'єктів їх спрямувань виходить на передній план. Боротьба з тероризмом на сучасному етапі може бути ефективною лише за умови тісної координації діяльності спеціальних служб у сфері протидії цьому виду злочинів, запровадження нових, більш прогресивних форм співпраці. Зокрема, потребує вирішення питання щодо усунення національних та відомчих бар'єрів.

Ефективність роботи національних спецслужб у протистоянні загрози міжнародного тероризму багато в чому залежить від ефективності міжнародного співробітництва у цій сфері. Особливо важливою є співпраця розвідувальних

органів і СБ України з антитерористичними структурами міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО, ЄС, СНД, ГУАМ.

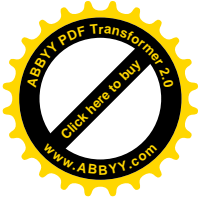
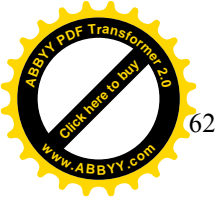
Розвідувальні органи та СБ України розширюють співробітництво з представниками розвідувальних служб та правоохоронних служб країн-членів НАТО, з якими, згідно з Цільовим планом дій Україна – НАТО, передбачено проведення робочих зустрічей та регулярний обмін письмовою інформацією. Підрозділи СБ України беруть участь в антитерористичних навчаннях за участю спецпідрозділів країн-членів НАТО, які проводяться на регулярній основі.

СБ України є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю. З метою організації і проведення антитерористичних операцій та координації діяльності суб'єктів, що ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до антитерористичних операцій, при СБ України функціонує Антитерористичний центр.

6.3. Міжнародна взаємодія щодо боротьби з організованою злочинністю, нелегальною міграцією, наркобізнесом, торгівлею людьми

Надійне забезпечення національних інтересів може бути досягнуто за умови тісної співпраці з іншими країнами, міжнародними та регіональними структурами. Тому актуалізується питання налагодження ефективного співробітництва та оперативної взаємодії між розвідувальними службами на міжнародному рівні для відповідей на такі загрози, як організована злочинність, нелегальна міграція, наркобізнес, торгівля людьми тощо.

Українські спецслужби останнім часом значно інтенсифікували свою діяльність на цьому напрямі. СЗР, ГУР МО, УР АДПС та СБ України підтримують офіційні відносини більш ніж зі 100 розвідувальними, спеціальними та поліцейськими службами інших держав.

Зокрема, у рамках забезпечення прикордонної безпеки АДПС налагоджено контакти із представниками оперативних служб прикордонних відомств суміжних з Україною держав.

СБ України має у своєму складі спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю, із злочинними угрупованнями, які чинять злочини на міжрегіональному і міжнародному рівнях.

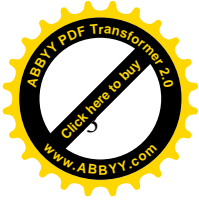
СБ України розгорнула і здійснює значну роботу по лінії боротьби з наркобізнесом, яка, передусім, спрямована на виявлення і знешкодження міжрегіональних і транснаціональних наркоформувань, каналів доставки в Україну і транзиту через її територію наркотиків і наркосировини, протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми.

Для успішного проведення таких операцій налагоджено контакти з Інтерполом, іноземними правоохоронними органами. Питання протистояння новітнім загрозам вирішуються в тісному контакті зі спеціальними службами іноземних держав, здійснюються обмін інформацією та проведення спільних спеціальних операцій.

Регулярно проводяться засідання Ради керівників органів безпеки і спеціальних служб держав-учасниць СНД. У результаті на практиці успішно здійснюються операції з вилучення великих партій наркотиків, зброї, контрабандних товарів, затримання членів злочинних угруповань.

Плідні контакти СБ України налагодила зі спеціалізованими міжнародними організаціями – Міжнародним комітетом з контролю за наркотиками та Комісією з наркотичних засобів ООН.

Загалом розвиток контактів розвідувальних органів та СБ України зі спецслужбами іноземних держав у цілому має сталий і динамічний характер. Коло зарубіжних партнерів поступово розширюється, а характер зв'язків з традиційними партнерами все більше набуває рис взаємної довіри та розуміння.

7. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Важливим елементом у процесі організації діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів є всебічне її забезпечення, яке має створювати можливість та сприяти своєчасному й якісному вирішенню поставлених перед цими органами завдань. Воно охоплює широке коло питань, з якими стикаються спеціальні служби. До основних **видів забезпечення** належать: кадрове, адміністративно-правове, морально-психологічне, інформаційне, технологічне (методичне), секретності та конспірації, матеріально-технічне, фінансове та ін.

7.1. Кадрове забезпечення та робота з персоналом

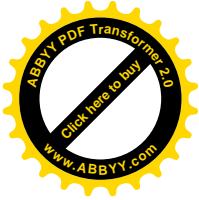
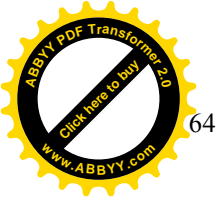
Відповідальність завдань, що стоять перед Службою безпеки та розвідувальними органами, зумовлює підвищені вимоги до професійних і людських якостей їхніх співробітників. Основними організаційно-структурними складовими системи кадрового забезпечення службової діяльності цих органів є підрозділи роботи з особовим складом.

Належна увага приділяється **адміністративно-правовому забезпеченню** діяльності співробітників Служби безпеки та розвідувальних органів України. Воно полягає у:

- нормативно-правовому врегулюванні службової діяльності;
- визначенні службової компетенції, прав і обов'язків співробітників;
- встановленні відповідальності співробітників.

Морально-психологічне забезпечення полягає у формуванні у співробітників мотивації до ефективного виконання своїх службових обов'язків. Це розглядається як один з найважливіших аспектів роботи з персоналом.

Велике значення для успішного виконання співробітниками своїх обов'язків має підтримання здорового морально-психологічного клімату в колективах, довірчі стосунки між керівниками і підлеглими.

Безперервно удосконалюється в Службі безпеки та розвідувальних органах **технологічне забезпечення** діяльності співробітників – вироблення оперативно-технологічних процедур, зокрема, щодо виявлення, попередження і припинення розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, а також протиправної діяльності окремих організацій, груп та осіб, вирішення розвідувальних завдань тощо. При цьому належна увага приділяється систематичному підвищенню професійної майстерності оперативних сил і засобів, що залучаються до виконання покладених завдань.

Службою безпеки, СЗР та ГУР МО України організовано систему професійної підготовки особового складу в спеціальних навчальних закладах, а також здобуття освіти, зокрема правової, без відриву від виконання основних службових обов'язків.

Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації спеціалістів для Служби безпеки та розвідувальних органів України здійснюється відповідно до Закону України „Про освіту” та інших актів законодавства.

Для **забезпечення професійної освіти кадрів СБ України** створено відповідні навчальні заклади:

Національна академія Служби безпеки України;

Інститут підготовки слідчих для Служби безпеки України у складі Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого;

Інститут захисту інформації з обмеженим доступом Національної академії Служби безпеки України.

Основною ланкою відомчої системи безперервної професійної освіти **Служби зовнішньої розвідки України** є Інститут Служби зовнішньої розвідки України. Водночас, враховуючи потреби СЗР України у фахівцях різних галузей, її співробітники проходять підготовку у межах державного замовлення і в інших вищих навчальних закладах країни.

На сьогодні в Україні створена й ефективно функціонує вітчизняна школа *підготовки фахівців воєнної розвідки*, що повною мірою задовольняє потреби структур розвідки МО України. Вона передбачає підготовку військових фахівців на трьох рівнях військової освіти: тактичному, оперативно-тактичному й оперативно-стратегічному.

Система добору та підготовки кадрів передбачає сукупність заходів для задоволення кадрових потреб ГУР МО України та охоплює всі етапи: добір, підготовка, перепідготовка, допідготовка, підвищення кваліфікації, у тому числі укомплектування посад рядового, сержантського та старшинського складу військовослужбовцями служби за контрактом.

Підготовка фахівців для ГУР МО України здійснюється у системі вищих військових навчальних закладів ЗС України та в Об'єднаному інституті при Національній академії оборони України (НАОУ).

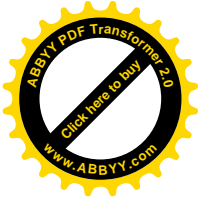
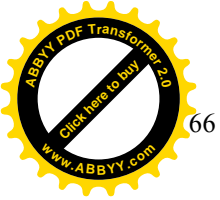
Через відсутність у **прикордонній розвідці** власного спеціалізованого навчального закладу, УР АДПС України було укладено домовленості з низкою провідних вищих навчальних закладів країни щодо підготовки фахівців для його потреб за рахунок державного бюджету в рамках державного замовлення.

На сьогодні в УР АДПС України проходять службу досвідчені та кваліфіковані співробітники, які підвищують і вдосконалюють свій професійний рівень у Національній академії Державної прикордонної служби України, Національній академії СБ України та Об'єднаному інституті при НАОУ.

7.2. Соціальний і правовий захист співробітників Служби безпеки та розвідувальних органів України

Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців і працівників Служби безпеки та розвідувальних органів України.

Військовослужбовці Служби безпеки та розвідувальних органів України користуються політичними, соціально-економічними та особистими правами і свободами, а також пільгами відповідно до законів України "Про соціальний і

правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей", „Про Службу безпеки України”, „Про розвідувальні органи України”, інших актів законодавства.

Заходи соціального захисту, грошове забезпечення (оплата праці) є уніфікованими для співробітників усіх розвідувальних органів України.

Співробітникам кадрового складу Служби безпеки та розвідувальних органів за роботу, пов'язану з виконанням спеціальних завдань, що стоять перед цими органами, виплачується надбавка в розмірі, що визначається відповідними нормативно-правовими актами.

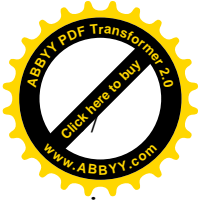
Конфіденційне співробітництво Служби безпеки та розвідувальних органів України з метою виконання завдань, що визначені законами України „Про Службу безпеки України”, „Про розвідувальні органи України”, може встановлюватися з особами на безоплатній або платній засадах.

7.3. Фінансування, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення Служби безпеки та розвідувальних органів України

Фінансове і матеріально-технічне забезпечення Служби безпеки та розвідувальних органів включає створення відповідних умов для оперативно-службової діяльності, забезпечення потрібною оргтехнікою тощо, надання співробітникам відповідної до завдань оперативної і криміналістичної техніки, засобів зв'язку, транспорту, зброї, боєприпасів, документів оперативного прикриття, фінансових засобів тощо.

Фінансування, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення цих державних органів здійснює Кабінет Міністрів України у порядку, визначеному Верховною Радою України, за рахунок коштів Державного бюджету України.

Органи місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування мають сприяти **СБ України**, її органам і підрозділам у вирішенні житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортом і зв'язком.

Служба безпеки та розвідувальні органи мають адміністративні приміщення та інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, навчального, науково-дослідного, господарського та соціально-культурного призначення, житловий фонд.

Фінансування та матеріально-технічне забезпечення розвідувальних органів України здійснюються за рахунок коштів, передбачених окремим рядком у Державному бюджеті України для кожного розвідувального органу, та інших джерел, передбачених законом. Розвідувальні органи України мають фінансуватися через Національний банк України.

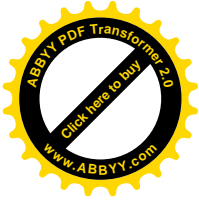
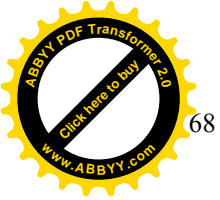
Розпорядником бюджетних коштів, у тому числі валютних, на утримання і забезпечення діяльності розвідувального органу України є керівник цього органу.

Розвідувальні органи України мають право відчужувати майно, придбане за бюджетні кошти за межами України, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Кошти, одержані від реалізації в установленому порядку за межами України майна, придбаного за бюджетні кошти, зараховуються до Державного бюджету України і використовуються виключно на забезпечення розвідувальної діяльності згідно з кошторисами відповідних розвідувальних органів України.

Розвідувальні органи України відповідно до закону мають право закуповувати і ввозити на територію України засоби озброєння, матеріально-технічні, спеціальні технічні та інші засоби, вогнепальну зброю та боєприпаси до неї, у тому числі іноземного виробництва, для забезпечення власних потреб, а також у разі необхідності передавати і вивозити їх за межі України в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Розвідувальні органи України відповідно до закону звільняються від сплати ввізного мита та акцизного збору за техніку, устаткування, майно і матеріали, що призначені для власного використання цими органами.

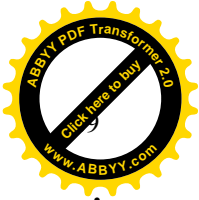

8. СЛУЖБА БЕЗПЕКИ, РОЗВІДУВАЛЬНІ ОРГАНИ УКРАЇНИ І СУСПІЛЬСТВО

„... завдання, що входять до компетенції розвідочної і контррозвідочної діяльності Управи, треба основно конкретизувати і закласти нові чисті і державні традиції цієї служби... Треба зарані утворити ядро державно-настроєних, інтелігентних старшин, які б утворили нові напрями в цій справі. Думаю, що не лише шляхом персонального підбору можна цього досягти, але також і шляхом створення відповідної літератури, курсів тощо... І тут, на мою думку, треба перш за все досягти нейтралізації отого шкідливого, а може й злочинного упередження, яке малось і мається і у нашої армії (особливо командного складу), і у нашого громадянства до згаданої праці. Можливо, що це упередження має своє пояснення, але в суті речей воно є дурним, а по наслідкам своїм – злочинним, бо само собою зрозуміло, що без добре поставленої служби згаданого характеру наша державна влада все буде шкутильгати... Необхідно, щоб громадянство знало позитивну вагу цієї служби і оточило працю її своїм співчуттям і допомогою”.

С.Петлюра, секретар військових справ уряду
УНР

Розвиток громадянського суспільства і його демократичних інститутів у країнах перехідного періоду, і в Україні зокрема, об’єктивно вимагає розробки та впровадження дієвого демократичного цивільного контролю над спецслужбами держави, який відповідав би формам, змісту та практиці, прийнятих у демократичних країнах (див. додаток).

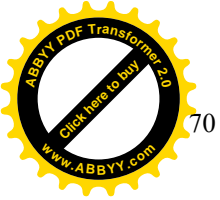
8.1. Актуальні питання закритості та відкритості у діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів України

Питання закритості та відкритості (проблема балансу між цими вимогами) завжди залишатиметься актуальним. Спецслужби історично вважалися закритими для громадськості. В умовах демократії (демократичного управління сектором безпеки) повинні діяти два „золотих” правила: **„народ має право знати”** та **„органи влади (і спецслужби в тому числі) зобов’язані відкривати, пояснювати й обґрунтовувати свої дії”**.

Одним із способів реалізації другого правила може бути створення прес-служб або *система зв’язків з громадськістю*. Першою (і тривалий час єдиною) серед українських спецслужб цей підхід запровадила СБ України. Згодом відділи зв’язків із громадськістю та/або прес-служби з’явилися в інших структурах сектору безпеки.

Такі служби повинні, *з одного боку*, відповідним чином реагувати на потік "негативу" у ЗМІ з приводу їх діяльності, а *з іншого* (у межах, що не завдають шкоди діяльності спецслужб) – виконувати перше правило, задовольняючи потребу суспільства в отриманні відповідної інформації.

Запровадження окремих елементів публічності (на зразок прес-служб) не гарантує достатнього рівня відкритості, підзвітності й відповідальності спецслужб перед громадськістю. Однак це є свідченням того, що спецслужби почали враховувати як право громадян знати, так і свій обов’язок своєчасно надавати інформацію про власну діяльність. Особливе значення надання відповідної інформації населенню має у випадках появи у засобах масової інформації „негативних” матеріалів, різних здогадок чи припущень стосовно діяльності спецслужб, а також у разі виникнення надзвичайних ситуацій. У цьому контексті, саме спецслужби зацікавлені у тому, щоб дати роз’яснення ситуації, що склалась. У протилежному випадку ЗМІ (чи хтось інший) зробить це за них, що не завжди піде на користь ситуації та спецслужбі.

Для кращого розуміння поданих нижче питань, спираючись на наведені вище „золоті” правила, можемо визначити „прозорість” як свободу інформації, її розповсюдження та послідовність цього процесу, а „підзвітність” – як обов’язок відкрито демонструвати свої наміри, пояснювати й обґрунтовувати свої дії чи бездіяльність.

Важливим елементом збільшення прозорості та підзвітності спеціальних служб є *дотримання здорового балансу між таємністю та відкритістю* в їх діяльності. Його можна досягти, зокрема, шляхом періодичного оприлюднення відповідних документів після зняття з них грифів обмеження доступу, відповідно до норм законів України „Про інформацію”, „Про державну таємницю” тощо.

Найважливіші державні секрети в будь-якій країні оберігаються дуже ретельно. Така обережність, передусім, покликана запобігти небезпеці розкриття джерел інформації, а також спеціальних форм і методів роботи спецслужб.

Значимість та ефективність діяльності спецслужб в очах громадськості часто недооцінюються. Об’єктивно таке ставлення пояснюється тим, що:

- закриті відомості надаються суворо обмеженому колу адресатів;
- відкрита інформація загального характеру (про розвиток ситуації в тій або іншій країні, зміни у розстановці політичних сил та ін.) подібна повідомленням, які направляють у свої редакції добре обізнані журналісти.

Дійсно, наряду із добуванням таємних даних, спецслужбами застосовується й аналіз відкритих відомостей із преси та інших ЗМІ. Але це не зменшує значення розвідувальної інформації для суспільства та держави.

На сьогодні інформація ЗМІ про діяльність спецслужб не дає суспільству цілісного уявлення про завдання, що стоять перед спецслужбами. Хоча в умовах зміни традиційних загроз і появи нових, нетрадиційного типу, громадяни мають чітко усвідомлювати актуальні питання безпекового характеру, оскільки це безпосередньо стосується їх життя та безпеки. За тісної співпраці з

громадськістю, ефективність виконання поставлених перед службами завдань може бути значно вищою. Йдеться про спільні зусилля у напрямі створення культури безпеки сучасного демократичного типу.

Так, Законом України „Про розвідувальні органи України” (ст. 13) передбачено інформування громадськості про діяльність розвідувальних органів. З цією метою проводяться прес-конференції, брифінги для представників ЗМІ, здійснюється співпраця з об’єднаннями громадян, а також авторами публікацій, які спеціалізуються на висвітленні діяльності спецслужб.

Право громадськості на інформацію про діяльність СБ України гарантується ст. 7 Закону України “Про Службу безпеки України”.

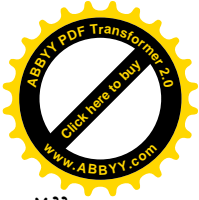
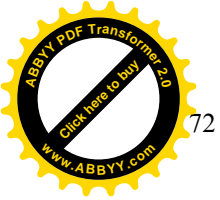
Матеріали про діяльність спецслужб, що надаються ЗМІ, не можуть містити відомості, що становлять державну таємницю.

Ще одним із кроків до прозорості стала розробка офіційних веб-сайтів, де можна знайти детальну інформацію про історію та сьогодення спеціальних служб: <http://sbu.gov.ua> (СБ України); (<http://www.szru.gov.ua> (СЗР); <http://gur.mil.gov.ua> (ГУР МО); <http://pvu.gov.ua> (УР АДПС).

Серед можливих шляхів вирішення проблеми інформування громадськості та формування сучасної культури безпеки можна виокремити такі, як: необхідність посилення співпраці із ЗМІ; проведення парламентських слухань, присвячених проблемам розвитку спецслужб; реалізація програм, спрямованих на підвищення іміджу спецслужб, поліпшення їх сприйняття громадськістю. Також потребує вдосконалення механізм надання журналістам доступу до важливих для суспільства відомостей на підставі вимог Закону України “Про інформацію”.

8.2. Контроль за діяльністю спеціальних служб

Одним з найбільш обговорюваних питань, пов’язаних з відкритістю та підзвітністю спецслужб (і в Україні, і в світі), є запровадження за їх діяльністю

демократичного цивільного контролю (при цьому складова „демократичний” є визначальною).

Часто поняття „*цивільний контроль*” розуміють тільки як право доступу до інформації про діяльність спецслужб та як право органів державної влади проводити перевірки і здійснювати нагляд за дотриманням прав людини. Однак до цього слід додати ще й визначення цілей і пріоритетів, функцій і завдань (цілеспрямування), керівництво діяльністю – власне управління в широкому розумінні, що включає відповідальність цивільної (зокрема, виконавчої) влади за забезпечення ефективності функціонування спецслужб.

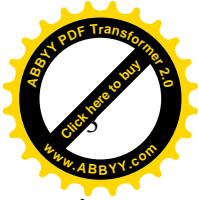
Можна виокремити три основних принципи, на яких базується *демократичний цивільний контроль*, а саме:

- 1) підпорядкованість спецслужб цивільній владі;
- 2) відповідальність цивільної влади за рівень ефективності спецслужб;
- 3) підзвітність цивільної влади і спецслужб громадянському суспільству.

Запровадження ефективного демократичного цивільного контролю над спецслужбами держави – не тільки вимога, а й необхідність сьогодення. Він виступає, з *одного боку*, одним із дієвих механізмів гарантування дотримання конституційних прав та свобод людини і громадянина у роботі спецслужб. А з *другого* – сприяє виявленню проблемних питань і пошуку спільними зусиллями можливих шляхів їх вирішення, а також удосконаленню та проведенню відповідних змін.

Вважається, що найбільш дієвою є **п’ятиступенева система контролю**, до якої входять:

- *парламентський контроль*, що втілюється через можливість вищого представницького органу держави здійснювати контролюючі функції у сфері діяльності розвідувальних органів;
- *контроль виконавчої влади*, що передбачає відповідальність представників (органів) виконавчої влади за діяльність спецслужб;

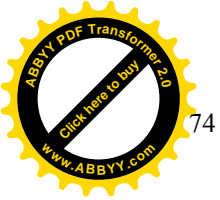

- *юридичний нагляд*, що ґрунтується на праві органів юстиції санкціонувати деякі види оперативної діяльності і виявляти допущені порушення законності з боку спецслужб;
- *внутрішній контроль*, за якого керівники спецслужб мають відповідні повноваження і несуть відповідальність за дії своїх підлеглих (включно із внутрішніми механізмами захисту прав офіцерів та інших співробітників);
- *зовнішній нагляд*, що здійснюється ЗМІ та громадянським суспільством (неурядовими організаціями, групами та окремими громадянами) і полягає у публічному обговоренні діяльності спецслужб і підзвітності посадовців цих структур.

Контроль з боку виконавчої влади, який є визначальним у цій системі, здійснює президент або прем'єр-міністр. Саме вони відповідають за цілісність і безпеку держави та за діяльність її спецслужб.

У деяких демократичних країнах для здійснення контролю та нагляду за діяльністю спецслужб спеціально призначаються посадові особи або створюються комітети, підзвітні президентові та/або прем'єр-міністру. Такі комітети можуть складатися з осіб, що не входять до складу уряду, та об'єднуватися у національні ради з повноваженнями координації та контролю. З іншого боку, щоб уникнути неузгодженості дій, неефективного керівництва спецслужбами, а також непередбачуваної реакції окремих особистостей у владних колах, визначають **структурні функції**, що залишаються незмінними за будь-якого уряду, та обмежують самостійне функціонування спецслужб.

Важливе значення має *система законодавчого (парламентського) контролю*, який забезпечує такий стабільний підхід до вирішення проблем безпеки, що рівною мірою влаштовує і державу, і самі спецслужби. Роль парламенту полягає у виконанні 4-х завдань: контроль, незалежна оцінка, гарантія принципу прозорості та забезпечення зв'язку між суспільством і спецслужбами.

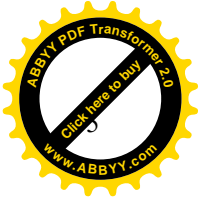
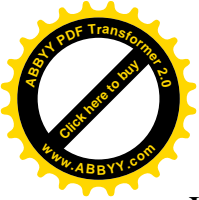
Парламентський контроль пов'язаний з проблемою доступу до таємної інформації: це забезпечило б ефективність контролю, але оприлюднення його результатів – неприпустиме. Міжнародним стандартом у цій сфері є функціональний підхід, суть якого полягає у **створенні єдиного комітету з контролю над діяльністю служб безпеки та розвідувальних служб**.

Питанню забезпечення дієвості механізмів системи контролю за діяльністю спецслужб і чіткому їх визначенню у національних законодавствах приділяється особлива увага з боку країн ЄС та НАТО. Спецслужби цих країн відрізняються порядком створення, підпорядкування, законодавчої регламентації їх діяльності, структурної побудови, що об'єктивно призводить до відмінностей в організаційній побудові системи контролю. Основні принципи побудови системи контролю визначено рекомендаціями ПАРЄ 1402 (1999), 1713(2005). У свою чергу, Україна докладає зусиль щодо дотримання їх вимог і рекомендацій з цього питання. Аналіз чинного законодавства України дозволяє говорити про те, що визначені ним завдання, напрями, принципи, повноваження суб'єктів демократичного цивільного контролю та порядок його здійснення відповідають європейським стандартам у цій сфері (за окремими винятками).

Універсальної моделі контролю за діяльністю спецслужб не існує. Адже система контролю будь-якої держави є результатом її державного і політичного устрою, історії та культурної спадщини. Водночас існують принципи (вимоги та стандарти), яким така система має відповідати.

8.3. Система демократичного цивільного контролю за діяльністю Служби безпеки та розвідувальних органів України

В Україні правовими основами демократичного цивільного контролю над органами сектору безпеки (у т.ч. спецслужбами) є Конституція України, закони України (передусім, „Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави”, „Про розвідувальні органи

України” та „Про Службу безпеки України”), а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Прийняття законів „Про розвідувальні органи України”, „Про Службу безпеки України” та „Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави” дало можливість створити багаторівневу систему контролю за діяльністю спецслужб.

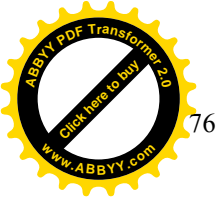
Так, Закон України „Про розвідувальні органи України” встановлює *президентський контроль* (у т.ч. через керовану Президентом України Раду національної безпеки і оборони України); *парламентський контроль*, що здійснюється відповідними комітетами Верховної Ради України, народними депутатами та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; *прокурорський нагляд*, здійснюваний Генеральним прокурором України.

Згідно із Законом України „Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави”, **система цивільного контролю** складається з:

- парламентського контролю;
- контролю, здійснюваного Президентом України;
- контролю з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- контролю з боку судових органів та нагляду з боку органів прокуратури;
- громадського контролю.

Парламентський контроль за діяльністю розвідувальних органів і СБ України здійснює Верховна Рада України в порядку, встановленому Конституцією України, і має такі функції:

- забезпечення демократичної легітимності спецслужб;
- запобігання порушенням з боку їх представників;

- підвищення ефективності їх діяльності.

Цей вид контролю здійснюється, насамперед, через визначення повноважень спецслужб, їх загальної організації і формування відповідних статей державного бюджету (бюджетів спецслужб), а також – через діяльність Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони.

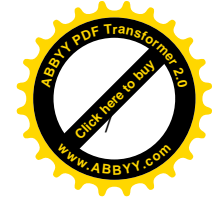
З іншого боку, Верховна Рада має обмежений вплив на питання оперативної діяльності спецслужб. Однак у певних випадках парламент або окремих його членів може бути поінформовано про деякі питання оперативної діяльності.

Контроль з боку виконавчої влади має одне з вирішальних значень у загальній системі контролю за спецслужбами, адже саме виконавча влада несе всю повноту відповідальності за забезпечення прозорості дій спецслужб України і має можливість сприяти організації парламентського нагляду за їх діяльністю.

Найбільший вплив на спецслужби України має Президент України, який, фактично, здійснює загальне керівництво ними через підпорядковану йому Раду національної безпеки та оборони України, призначає та звільняє з посади керівників розвідувальних органів і безпосередньо подає для затвердження Верховною Радою кандидатуру Голови Служби безпеки.

Одним із специфічних інститутів демократичного контролю за СБ України є Уповноважений Президента з питань контролю за діяльністю Служби безпеки України (ст. 32 Закону України „Про Службу безпеки України”). Уповноважений Президента є „спеціально призначеною посадовою особою, на яку покладено здійснення постійного контролю за додержанням конституційних прав громадян і законодавства” в діяльності СБ України (Указ Президента України 18 травня 2007 року „Про повноваження та гарантії здійснення постійного контролю за діяльністю Служби безпеки України”).

З 28 лютого 2007 року вищезазначену посаду обіймав В.Тимошенко, а 9 листопада 2007 року на посаду заступника Глави Секретаріату Президента України – Уповноваженого Президента України з питань контролю за

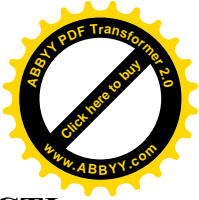
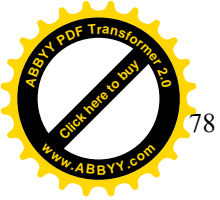
діяльністю Служби безпеки України був призначений І.Пукшин, який до цього обіймав посаду заступника Глави Секретаріату Президента України.

Другим – стала *Громадська рада при СБ України*, створена в 2006 році. До її складу ввійшли відомі політики, громадські діячі, науковці, незалежні експерти та представники ЗМІ, зокрема, академік І.Юхновський, президент Національної академії державного управління В.Нанівська, народні депутати 4-го скликання Г.Крючков та В.Мусіяка, головний редактор тижневика „Дзеркало тижня” В.Мостовий.

Інститути громадянського суспільства виконують важливу функцію демократичного контролю. Їх завдання полягає у створенні ефективних механізмів контролю, що сприятимуть розвитку демократії в країні. Отримуючи певну інформацію, громадські та правозахисні організації мають змогу не лише контролювати діяльність спецслужб, а й допомагати їм, проводячи просвітницьку роботу серед населення. Крім цього, вони можуть впливати на парламент з приводу прийняття необхідних законів, привертати увагу суспільства до порушень у діяльності спецслужб, підвищувати громадський інтерес до питань безпеки держави та до органів, що її забезпечують.

Ще одним важливим механізмом демократичного цивільного контролю є власне *засоби масової інформації*, через які громадські організації, незалежні експерти та звичайні громадяни мають можливість висловлювати своє ставлення до різних аспектів діяльності спецслужб, критикувати їх та висвітлювати недоліки.

Важливим залишається питання перевірки членів комітетів Верховної Ради, які здійснюють контроль над розвідувальними органами та СБ України, на можливість допуску до відповідної інформації (процес, у ході якого перевіряються факти біографії, його спроможність відстоювати національні інтереси держави, професійність, моральні чесноти тощо).

9. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

9.1. Реформування сектору безпеки України

Демократичні перетворення, що відбуваються в Україні, її прагнення приєднатися до європейської спільноти та досягти відповідних стандартів значної мірою зачіпають і таку чутливу сферу, як сектор безпеки, що забезпечує захист національних інтересів.

Необхідність його реформування викликана кардинальними змінами в середовищі безпеки, що відбулися в Україні і світі протягом останніх десятиріч, зміною рівня та характеру реальних і потенційних загроз національній безпеці та необхідністю ефективно реагувати на них.

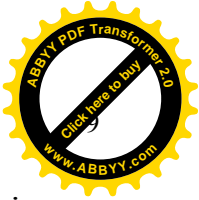
У цьому зв'язку виникла *потреба у перегляді й уточненні завдань, структури, чисельності та повноважень складових сектору безпеки, спираючись на європейські стандарти та економічні можливості держави.*

З цією метою, на виконання доручення Президента України від 21 жовтня 2005 року № 1-1/1138 та на підставі рішення Комісії Україна – НАТО від 22 лютого 2005 року, в Україні здійснено *Комплексний огляд сектору безпеки*, суб'єктами якого виступили міністерства та інші державні органи, залучені до вирішення питань, пов'язаних з обороною і безпекою держави (зокрема, Служба безпеки та розвідувальні органи України).

Кінцевим результатом Огляду стало опрацювання стратегії трансформації сектору безпеки на період до 2015 року, а ця Біла книга – своєрідним звітом спецслужб щодо проведеної роботи, їх сучасного стану та планів на майбутнє.

Служба безпеки та розвідувальні органи України націлені на вирішення проблем, що створюють загрози життєво важливим інтересам України та основам демократичного суспільства.

Серед важливих напрямів реформування є такі:

уточнення завдань і функцій спецслужб шляхом коригування відповідних законодавчих актів;

удосконалення механізмів демократичного контролю за діяльністю спецслужб України, у т.ч. з метою захисту суспільства від зловживань їх співробітниками своїми повноваженнями для реалізації “замовлених” політичних або корупційних цілей;

диференціація і спеціалізація їх діяльності;

зміцнення механізмів координації спецслужб для забезпечення більш стійких зв'язків і взаємодії між ними;

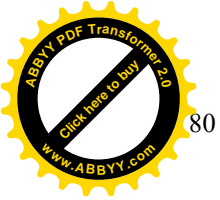
поглиблення співробітництва з НАТО та ЄС з відповідних питань.

Загалом питання реформування СБ України (як і інших правоохоронних органів) розглядаються в контексті вирішення комплексу завдань із вдосконалення правової системи держави, судової та адміністративної реформ в Україні, інших інституційних перетворень, передбачених, зокрема, Планом заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 20 січня 2006 року № 39/2006, які гарантуватимуть демократію, верховенство права, дотримання прав і свобод людини та здійснення курсу на інтеграцію України в європейські й євроатлантичні структури.

9.2. Завдання та шляхи розвитку і трансформацій Служби безпеки та розвідувальних органів України

У процесі вдосконалення функціонування Служби безпеки та розвідувальних органів України необхідно вирішити такі основні завдання:

забезпечити дотримання принципу верховенства права у діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів, удосконалити з цією метою нормативно-правову основу їх функціонування відповідно до визначеної законодавством компетенції;

запровадити дійові механізми унеможливлення використання Служби безпеки та розвідувальних органів у партійних, групових чи особистих інтересах;

перерозподілити і чітко розмежувати завдання та повноваження розвідувальних органів, а також Служби безпеки, враховуючи внутрішні й зовнішні загрози національній безпеці України, а також рекомендації ПАРЄ; удосконалити механізми координації діяльності цих органів відповідно до визначеної компетенції;

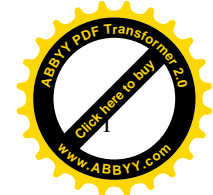
підвищити ефективність функціонування Служби безпеки та розвідувальних органів шляхом раціоналізації їх основних і допоміжних організаційних структур та систем управління ними, оптимізації штатної чисельності співробітників, а також відокремлення від Служби безпеки та розвідувальних органів структур, основна діяльність яких не відповідає їх функціональному призначенню;

упорядкувати умови організаційно-правового, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення Служби безпеки та розвідувальних органів залежно від складності та рівня відповідальності виконуваних обов'язків;

здійснити максимально припустиму демілітаризацію Служби безпеки та розвідувальних органів України, насамперед їх допоміжних структурних підрозділів, що не виконують безпосередньо оперативно-розшукові, контррозвідувальні та розвідувальні функції (господарчих, фінансових, медичних тощо);

розширити участь України у міжнародному співробітництві на підставі норм міжнародного права, відповідних договорів та угод у сферах боротьби з тероризмом, корупцією, міжнародною злочинністю, зокрема наркобізнесом, торгівлею людьми, незаконною міграцією тощо;

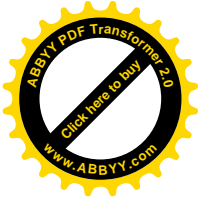
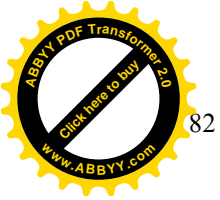
відпрацювати ефективно діючі системи й механізми демократичного цивільного контролю за діяльністю Служби безпеки та розвідувальних органів: дотримання ними конституційних прав і свобод людини, поваги до її гідності та

виявлення до неї гуманного ставлення; підняти на цій основі довіру населення до цих органів;

розробити, з урахуванням європейських стандартів, і запровадити внутрішні й зовнішні критерії та методики оцінювання функціональної діяльності Служби безпеки та розвідувальних органів, її результатів (передусім підлягають скасуванню чи коригуванню певні показники статистичної звітності).

Важливим організаційним напрямом реформування Служби безпеки та розвідувальних органів має бути удосконалення їхніх організаційних структур. Одночасно повинні вирішуватися завдання з формування демократичної інституціональної і правової культури. В інтересах формування такої культури українськими фахівцями із залученням іноземних експертів опрацьовується відповідно до Рекомендації 1713(2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи та рішення Ради національної безпеки і оборони України Кодекс розвідувальної етики (за аналогією з Європейським кодексом поліцейської етики, який був прийнятий Радою Європи).

Витяг із Рекомендації 1713(2005)

Парламентської Асамблеї

Ради Європи

(неофіційний переклад з

англійської мови)

Демократичний аналіз сектору безпеки в країнах - членах^{††}

1. Парламентська Асамблея констатує, що останніми роками внаслідок зростання тероризму та рівня злочинності європейська спільнота відчула підвищену необхідність у безпеці.

2. Органи та установи, відповідальні за безпеку, мають великий спектр завдань і функцій. На національному рівні їх завданням є забезпечення порядку та закону, захист безпеки держави, осіб та власності, демократичних інституцій і процедур та забезпечення мирного співіснування різних верств суспільства.

3. На зовнішньому рівні, окрім завдань із забезпечення внутрішньої безпеки, міжнародна безпека має здійснюватись в рамках міжнародних двосторонніх та багатосторонніх угод. Сили безпеки можуть бути задіяні в погоджених або спільних діях в рамках колективних оборонних угод і \або міжнародних миротворчих місій з метою попередження розв'язання конфліктів або сприяння післявоєнного відновлення.

4. Деякі із сьогоднішніх загроз, такі як міжнародна організована злочинність, міжнародний тероризм та розповсюдження зброї, все більше завдають шкоди внутрішній та зовнішній безпеці і тому потребують уваги з боку служб безпеки, діяльність яких переважно координується та контролюється на

^{††} Дебати на засіданні Асамблеї 23 червня 2005 року (23 засідання), див. док. 10567, звіт Комітету з політичних справ, доповідач de Puig. Текст прийнятий Асамблеєю 23 червня 2005 року, (23 засідання).

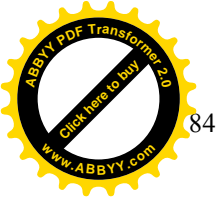
європейському рівні. Кожне з цих завдань мають бути відображені у завданнях і обов'язках різних компонентів державних систем безпеки.

5. Дуже важливо знайти чіткий баланс між концепцією свободи і нашою потребою у безпеці. Це піднімає питання до рівня гарантії безпеки суспільства і спричиняє обмеження основних свобод.

6. Заходи уряду мають бути законними. Відповідно, деякі форми демократичного контролю є обов'язковими, їх має виробити парламент. Законність відіграє значну роль, позаяк вона може покарати будь-яке зловживання виключними заходами, що можуть становити певний ризик порушення прав людини. Міжнародні організації також відіграють зростаючу роль у здійсненні політики і приведенні у відповідність нормативних актів.

7. Демократичний контроль використовує низку специфічних засобів, спрямованих на посилення політичної підзвітності та прозорості сектору безпеки. Ці засоби включають конституційні засади, юридичні норми, інституційне та адміністративне забезпечення, а також більш широкий спектр діяльності, спрямованої на укріплення добрих стосунків між різними секторами блоку безпеки, з одного боку, політичні повноваження (виконавчі, законодавчі і юридичні) і представників громадського суспільства (неурядові організації, ЗМІ, політичні партії тощо), з другого боку.

8. Рада Європи стурбована деякими заходами, впровадженими, зокрема, в галузі боротьби з тероризмом: наприклад, безстрокове утримання під арештом іноземців без висунення конкретних звинувачень, відмова в доступі до незалежного суду, жорстоке поводження під час допитів, прослуховування приватних засобів зв'язку без інформування цих осіб, екстрадиція до країн, де застосовується смертна кара або фізичні тортури, затримання та замах на політичних або релігійних діячів, що суперечить Європейській конвенції з прав людини (ЕТ5#5), а також протоколів до неї, Європейській конвенції по

запобіганню тортур і жорстокого поводження або покарань (ET5#126) і Рамковій резолюції Ради Європейського Союзу.

9. Необхідність в безпеці підштовхує уряди вживати виключні заходи. Ці явища повинні мати винятковий характер, так як ніяка держава не має права зневажати принцип верховенства закону навіть в екстремальних ситуаціях. В будь-якому разі мають бути правові гарантії попередження зловживання виключними заходами.

10. Парламентська Асамблея Ради Європи, враховуючи, що нормальне функціонування демократичного суспільства і повага прав людини є основним для Ради Європи, рекомендує Комітету Міністрів підготувати та прийняти принципові положення для уряду з метою встановлення політичних правил, стандартів і практичних підходів, необхідних для виконання принципів демократичного контролю в секторі безпеки в країнах - членах на наступних засадах.

1. Розвідувальні служби

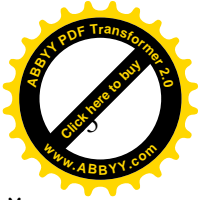
a. Функціонування цих служб має базуватися на чіткому та відповідному законодавстві під контролем судових органів.

b. Кожний парламент повинен мати відповідний спеціальний комітет. Контроль за зняттям юридичної відповідальності розвідувальних служб є мінімальною необхідною передумовою.

c. Умови застосування виключних заходів цими службами мають бути закріплені законом на конкретний період часу.

d. Розвідувальні служби ні за яких умов не повинні бути політизованими, оскільки мають надавати інформацію в об'єктивному, незаангажованому вигляді.

Будь-які обмеження громадянських та політичних прав співробітників спецслужб мають бути закріплені в законі.

e. Комітет Міністрів Ради Європи вважає за необхідне прийняти Європейський Кодекс розвідувальної етики (за аналогією з Європейським кодексом поліцейської етики, який був прийнятий Радою Європи).

f. Чутливий баланс між конфіденційністю і підзвітністю може бути досягнутий деякою мірою завдяки принципу напівпрозорості, тобто шляхом розсекречення конфіденційних матеріалів після спливу визначених законодавством термінів.

g. Важливо також, щоб Парламент був постійно інформований стосовно змін, які можуть впливати на розвідувальну політику взагалі.